

XXXII. ORSZÁGOS TUDOMÁNYOS DIÁKKÖRI KONFERENCIA

Eötvös József Főiskola
Szegedi Úti Campus

Társadalmi dadogás

A dadogás gyakoriságának vizsgálata a kiskunhalasi roma és magyar származású óvodás gyermekek között.

Témavezető neve:
Borszéki Szabolcsné Gábris Virág
Főiskolai tanársegéd

Készítette: Tóth Aliz
óvodapedagógus BA
III. évfolyam

Tartalomjegyzék

„Csak azt tudjuk szeretni, akit ismerünk.”(1)	3
Kik a cigányok?.....	9
Dadogás és minden, ami mögötte van.....	15
Vizsgálódásom nehézségei és szépségei	25
Kutatásom eredményei	28
Eredményeim összegzése	36
Idézett szakirodalom	40
Felhasznált szakirodalom	42

„Csak azt tudjuk szeretni, akit ismerünk.”(1)

A beszédfejlődés folyamata normál esetben iskolába kerülés idejére befejeződik. A gyermek beszéde azonban csak abban az esetben lesz helyes, ha nem alakul ki beszédsérülés, vagy ha kialakult is, azt kezelték. A beszédben akadályozottság (avagy beszédsérülés, hibás beszéd, beszéd fogyatékoság, beszédhiba, kommunikációs zavar) „legjellemzőbb jegye, hogy a kommunikáció zavart, hiányzik vagy torzult a hangzó beszéd:

- folyamatossága;
- ritmusa felbomlik;
- sérül a beszéd érthetősége;
- jellegzetes hibák mutatkoznak a beszédben és írásban is.”(2)

A leggyakoribb beszédhibák: a megkésett beszédfejlődés, a pöszeség, az orrhangzós beszéd, és a beszédritmus zavara, amelynek két változata van: a hadarás és a dadogás. Ezen kommunikációs zavarok közül dolgozatomban a dadogást helyezem górcső alá.

A *dadogás* a beszéd folyamatosságának különféle megszakításait jelenti, amelyet az izomgörcs okoz. A görcs keletkezhet a légző izmokban, a hangszalagokat mozgató gégeizmokban, a száj izmaiban, vagy akár mind a három területen egyszerre. A megszakítás történhet hang, szótag, szó vagy a mondat egyes részeinek ismétlése által, illetve többszöri szünetek által. Ezt nevezzük *klónusos dadogásnak*. Ha a dadogó nem tudja elkezdni a beszédet vagy csak nagyon nehezen, esetleg elnyújtja a kezdő hangot, akkor *tónusos dadogásról* beszélünk. Vannak olyan dadogók is, akiknél ez a két típus egyszerre, illetve egymást felváltva jelentkezik, ezt nevezzük *vegyes dadogásnak*. Ők nehezen tudják elkezdni a beszédet, és ha ez sikerült is, akkor is ismétlésekre kényszerülnek. Ha az egyén nem mutat görcsös elakadást, például ha a „k” hang előtt megköszörüli a torkát, akkor *látens dadogásról* beszélünk. Azonban fontosnak tartom leszögezni, hogy nem minden el-elakadó beszéd dadogás.

A dadogás kiváltó okait sokan kutatták, mind-mind különböző oldalról megközelítve a kérdést. De egyik elmélet sem tudta pontosan megmagyarázni, hogy mitől alakul ki. Azonban ezek a kutatások segítettek jobban megérteni a dadogás jelenségét és közelebb vittek minket ahhoz, hogy megértsük, hogyan jön létre a dadogás. Abban viszont megegyeztek a szakemberek, hogy a dadogás kiváltó okai nagyon különbözőek lehetnek, s nem létezik csak egyféle dadogás. Gyakran okok sorát, tényezőket sokaságát találják a dadogás kialakulása és

fennmaradása hátterében. Ezért a gyermekek életében azokat a testi és/vagy lelki okokat keresik, amelyek hozzájárulhattak a dadogás kialakulásához. Figyelembe kell vennünk a következő szempontokat:

- születési vagy születés utáni sérülést, károsodást;
- az első életév betegségeit (különös tekintettel a magas lázzal, táplálkozási zavarokkal járó, illetve kórházi ápolást igénylő betegségekre);
- fejsérüléssel járó balesetet;
- műtétet;
- beszédzavar előfordulását a szűkebb, illetve a tágabb családban örökletesség miatt.

A dadogás elméleteit Hirschberg Jenő szerint négy fő csoportra oszthatjuk:

- szomatogén elméletek,
- tanuláselméletek,
- kombinált elméletek és
- pszichogén elméletek.

A szomatogén elméletek a dadogás organikus (szervi) eredetével foglalkoznak. Ezek szerint a dadogás az idegrendszer öröklött, illetve szerzett rendellenességeinek következménye. Örökletesség szempontjából fontos megvizsgálni a veleszületett beszédgyengeséget, és a családban előforduló beszédhibák gyakoriságát, különös tekintettel az apai ágra, mert a dadogás apai ágon öröklődhet. A dadogást hajlamként értelmező elmélet szerint: „A szorongó és túlféltő szülő gyermekét is szorongóvá, önállótlaná teszi, hajlamosítva ezzel a dadogásra. Ezt a tényt támasztják alá azok a vizsgálatok, amelyek a dadogók szüleit is neurotikusnak és szorongásra hajlamosnak találták.”(3) Az organikus háttérrel foglalkozó elméletek a laterális dominanciát, azaz az uralkodó agyféltekét is kutatják. Ugyanis bizonyos vizsgálatok arra utalnak, hogy azok a gyerekek, akik eredetileg balkezesek, és valamilyen okból (általában az iskolában, írás tanítás során) át lettek szoktatva a jobb kezük használatára, nagy számban kezdtek el dadogni. Azonban az erre utaló vizsgálatok sokszor ellentmondanak egymásnak. Fernau Horn szerint „Az átszoktatás a dadogás etiológiájában nem egyedüli, mindent meghatározó, de lényeges tényező.”(4) Fontos lehet továbbá a szülés során fellépő komplikációk, a kora gyermekkori agysérülés, továbbá a fertőző és más megbetegedések kutatása is.

A tanulás elméletekkel foglalkozó kutatók szerint a dadogás tanult viselkedés, mely csak adott helyzetben, adott hatásokra jön létre. Alapjában véve kétféle tanulást különböztetünk meg: a klasszikus kondicionálást, amely Ivan Pavlov, orosz fiziológus nevéhez fűződik és az operáns kondicionálást, amelyet Thorndike és Skinner dolgozott ki. Pavlov szerint a tanulás egy megerősítő folyamat. Az operáns tanulásnak három fajtája van: büntetés (hatására az egyén megtanulja, hogy mit ne tegyen), menekülő tanulás (az egyén megtanulja, hogy leállítson egy számára kellemetlen eseményt) és az elkerülő tanulás (az élőlény a számára kellemetlen eseményt megtanulja megakadályozni, még mielőtt az elkezdődött volna).

A kombinált elméletek egyik nagy magyar szaktekintélye Vékássy László, aki megalkotta a dadogás komplex terápiáját. Szerinte a dadogásnak több oka van, többféle változatban jelennek meg a tünetei és az egyén beszédének megváltozása csak egy ismertetőjel a jelenség egészében. Ezért egyesítette terápiájában a pszichológiai, logopédiai és az orvostudományi ismereteket is.

A pszichogén elméletek a szorongással, érzelmi zavarokkal, és az abnormális magatartással hozzák összefüggésbe a dadogást. Ezek szerint hozzájárulhat a dadogás kialakulásához, ha a környezet beavatkozik a gyermek beszédébe, illetve mozgásának fejlődésébe, ha a gyermeket nem hagyják érvényesülni, vagy túl nagy elvárásokat támasztanak vele szemben, esetleg meggátolják beszédében, valamint ha a gyermekben konfliktus keletkezik. Továbbá dadogást eredményezhet az anya-gyermek kapcsolat zavara, a bizonytalan szülői háttér, és ijedtségélmény is.

Klaniczay Sára, pszichoterapeuta és a dadogás elismert szakemberének vizsgálatai szerint a gyermekek szorongásának oka sokszor az anyától való elszakadástól, a szeparációtól való félelem. Klaniczay észrevétele szerint az anamnézisekben gyakran szerepeltek olyan adatok, „amelyek az anya-gyermek kapcsolat zavarára, az anyában való megkapaszkodás problémáira, annak frusztrációjára utaltak. Több esetben a dadogást az anyától való tartós távollét előzte meg. A gyermek nyaralni ment anyja nélkül, vagy kórházba került, vagy az anya ment el valahova, tehát egy időre „elvesztette” anyját a gyermek. Az anya visszautasító magatartása is ebbe a problémakörbe tartozik, nem utolsósorban a szorongó anya, akiben azért nem lehet megkapaszkodni, mert ő maga is gyöngye, bizonytalan.”(5) Ezek mind-mind a szülő-gyermek között kialakult bizalom megtörését eredményezték s magukkal hozták a dadogás kialakulását.

A környezet hatását mutatja egy érdekes kísérlet, amelyet Bullen, Johnson és Snidecor végeztek el indián törzsekben belül, ahol nincsenek dadogók. Ennek okait abban látták, hogy „ezekben a közösségekben hiányoznak a teljesítményre, a beszédre vonatkozó társadalmi elvárások. Ezekben a törzsekben a gyermekek sokkal szabadabban nőnek fel, és a szülők nem támasztanak velük szemben magas elvárásokat.” (6) Ennek következtében gyermeknevelés terén engedékenyek, a szobatisztaság kialakulását sem erőltetik, és a szülők sokkal gyakrabban kerülnek testi kontaktusba gyermekükkel. Ezekben a törzsekben nincsenek túlféltők, illetve szorongó szülők, akik siettetik a gyerekek fejlődését, továbbá „felnőtt korban sem játszik olyan nagy szerepet a beszéd, mint a nyugati kultúrákban”(7).

Morgenstern szerint „azoknál a törzseknél nincs dadogás, ahol a nevelési attitűd sokkal megengedőbb és toleránsabb azokkal szemben, akik eltérnek az átlagostól”(8). Ezek szerint a dadogás kultúrafüggő.

„A nemzetközi összehasonlító vizsgálatok szerint a dadogás a világon mindenhol előfordulhat. Több a dadogó viszont azokban a társadalmakban, ahol az elvárások nagyobbak a gyerekekkel szemben, merevebbek a szabályok, és kevésbé toleránsak a másságot mutatókkal szemben.”(9)

Ezen nemzetközi kutatások ösztönöztek arra, hogy a dadogás gyakoriságát vizsgáljam a hazánkban élő – számomra elérhető óvodás korú – romák körében. Mert a Bullen, Johnson és Snidecor által leírt szülői nevelői attitűd sok párhuzamot mutat a legnagyobb számú magyarországi kisebbség szülői nevelői attitűdjével. Hiszen a roma édesanyák is engedékenyek gyermekükkel szemben, nem siettetik fejlődésüket. Ebből az engedékenységből kifolyólag a cigány szülők nem lesznek szorongók, illetve túlféltőek. Ugyanakkor toleránsabbá válnak a valamilyen szempontból „más”, a többségüktől eltérő gyermekkel szemben is. Raicsné Horváth Anikó így fogalmaz: „A gyerekek minden szükségletét kielégítik újszülött koruktól kezdve...”(10) S nagyban meghatározza gyermekükkel való kapcsolatukat, hogy a magyar szülőkhöz képest sok időt töltenek a gyermekek édesanyjukhoz közel, hiszen a roma édesanyák a mellkasukra kötözve hordják újszülött gyermeküket, amíg csak tudják. Ilyenkor a gyermek hallja édesanyja szívverését, érzi illatát, együtt mozog vele, ami ringató hatású, hasonlít a magzatvíz mozgására, és mindezt magzatpózhoz hasonló helyzetben. Ennek az életmódnak köszönhetően sokkal többször kerülnek a gyermekek testi kontaktusba az édesanyjukkal, mint nem roma társaik. A cigány társadalom kevésbé teljesítmény orientált, mint a magyar, mert a szülők nem

támasztanak magas elvárásokat a gyermekükkel szemben, akik így sokkal szabadabban nőnek fel, és a beszéd sem játszik olyan nagy szerepet a roma társadalomban, mint a magyarban vagy másik nyugati kultúrákban.

A fentiekben fogalmazottakat szem előtt tartva fogalmazom meg hipotézisemet, mely szerint *a roma családok gyermekei közt arányukat tekintve jóval kevesebb dadogót találunk, mint nem roma kortársaik körében.*

Azért tartom fontosnak vizsgálatot folytatni e hipotézist szem előtt tartva – a dadogás háttérében álló rizikófaktorok feltárását, pontosabb körvonalazását célozva –, mert úgy gondolom, hogy érdemes lenne több figyelmet fordítanunk a roma társadalomra, annak sajátosságaira, esetleges pozitívumaira is. Tapasztalataim szerint a mai magyar társadalomban nagy ellenérzés uralkodik a roma népességgel szemben. Úgy vélem, hogy ez az ellentét elsősorban nem csak a cigányokkal szembeni negatív tapasztalatokból ered, hanem az előítéletekből,¹ és bizonyos esetekben a diszkriminációból is. Allport (Allport, 1977) elméletében az előítéletesség fokozatain belül értelmezi a diszkrimináció fogalmát, melynek öt típusát különíti el:

1. Szóbeli előítéletesség (pl.: Vigyázz az értékeidre, nehogy kiraboljon a cigány!);
2. Elkerülés (pl.: Ha a városban sétálva látjuk, hogy cigányok beszélgetnek az egyik ház előtt, és mi inkább átmegyünk az út túloldalára, mert nem akarunk a romák mellett elsétálni.);
3. Hátrányos megkülönböztetés (pl.: Ha etnikai hovatartozása miatt nem kap állást a roma származású munkás.);
4. Fizikai agresszió;
5. Üldözés, irtás.

Ilyen és ehhez hasonló előítéletekkel naponta találkozh(athat)unk a romákkal szemben is. S mint leendő pedagógus, úgy gondolom, az is feladatom lesz, hogy ezeket megelőzendő úgy neveljem majd a gyermekeket, hogy ne stigmatizálják, ne bélyegezzék meg társaikat, s ne ítélik el őket különbözőségük miatt. Mert úgy gondolom, hogy ahogyan az élet sok más területére is igaz, úgy a roma társadalommal szembeni előítéletünkre is illik a mondás, hogy

---

¹ Az előítélet valamely személlyel szemben érzett idegenkedő vagy ellenséges attitűd, melynek alapja mindössze annyi, hogy az illető személy egy adott csoporthoz tartozik. Ennek következtében feltételezzük róla, hogy a csoportnak tulajdonított negatív tulajdonságokkal ő is rendelkezik. Ezzel szemben a diszkrimináció tényleges cselekvésben megnyilvánuló magatartás, mely helytelenül minősít vagy kezel bizonyos embereket, azok valamely társadalmi csoporthoz való tartozásuk alapján.

az ismeretlentől félünk – azaz „Csak azt tudjuk szeretni, akit ismerünk? (11) Márpedig akkor le kell győznünk félelmeinket és megismerni az ismeretlen dolgokat, jelen esetben a cigányságot – annak kultúráján, hagyományain és szokásain keresztül pedig felfedjünk olyan értékeket, melyek a többségi társadalmat megfontolásra – adaptálásra – készíteti.

Kik a cigányok?

*„Mentem, mentem végtelen utakra,
találkoztam boldog cigányokkal.
Hej, cigányok, honnan, merről jöttök,
mely országból, milyen szerencsével.
Hej, cigányok! Hej, testvérek!
Hej, cigányok! Hej, testvérek!*

*Volt nekem is rég egy nagy családom,
legylkolták fekete légiók.
Menjünk együtt világ cigányai,
nyissuk meg a cigányok útjait.
Ébredjetek, keljetek testvérek,
együtt leszünk és együtt lesz erőnk.
Hej, cigányok! Hej, testvérek!
Hej, cigányok! Hej, testvérek!”*

/Žarko Jovanović Jagdino: Gelem, gelem/(12)

A megismerés első lépése úgy vélem, az elnevezésük tisztázása.

A *cigány* szó görög eredetű, jelentése nagy valószínűséggel „érinthetetlen”, amit kezdetben egyes eretnek közösségekre használtak, s csak később hívták így a cigányokat. „A „rom” (romani nyelvű) szó jelentése: ember, többes száma „roma” (emberek). Az 1971-es londoni Roma Világkongresszus a roma megnevezést választotta a cigányság nemzetközi megnevezéséül, mert úgy vélte, hogy sok nyelvben a „cigány” megnevezés megvetést is kifejez.”(13) Ez Magyarországra nem teljesen igaz, így sokan nevezik magukat cigánynak mind a hétköznapi cigány emberek közül, mind a cigány értelmiségiek közül – róluk a későbbiekben még lesz szó. Sőt, a beás cigányok kimondottan tiltakoznak a roma megnevezés ellen. Ebből kifolyólag dolgozatomban a két elnevezést párhuzamosan, egymás szinonimájaként fogom használni.

Emellett az 1971-ben rendezett Roma Világkongresszuson fogadták el a romák két legfontosabb jelképét is, amelyek a cigány zászló (1.számú kép) és a cigány himnusz – amely a fejezet elején található. Minden egyes országnak, népnek van sajátmagát jelölő szimbóluma, amely erősíti és kifejezi összetartozásukat.

1. számú kép: A cigány zászló

A zászló felső, kék színe jelöli a végtelen eget, a szabadságot, és Isten gondviselését. A zöld szín jelzi a természetet, az erdőket, mezőket, és a reményt. A lobogó közepén látható kerék egy ősi indiai szimbólum, amely a lenyugvó napkorongra, a vándorlásra, a szekér kerekére, s általánosságban véve a világ változására utal.

A cigány nyelv nem egységes, több változata létezik. A legtöbben az *oláh*cigány nyelvet beszélik, egy részük a *beás* nyelvet, egy kis részük pedig a *kárpáti cigány* nyelvet. A beás nyelv a romani nyelv egy nyelvújítás előtti típusa. Az oláh-cigányok a romani nyelv újabb nyelvformáit, a *lovarit*, *kheldrashit* és a *cerharit* stb. beszélik. (Székely, 2011)

Mint minden népnek, úgy a cigányoknak is van egy „őshazája”. A magyarok számára ez a terület az Urál-folyó vidéke, a cigányok számára pedig India. Maga, a cigány nyelv is indiai eredetű. A romák Indiából való származását támasztja alá testalkatuk (az európai népekhez viszonyítva sötétebb bőrszínük, fekete hajuk) és a genetikai rokonság is. Sok olyan cigány szokás van, amely szintén az indiai származásra utal. Az egyik ilyen tradíciójuk az öltözködés: az Észak-Indiai vándorló népcsoportok asszonyai előszeretettel használnak színes – piros, sárga, kék, és zöld – ruhákat, ahogy ez a magyarországi cigányokra is jellemző. Továbbá a cigányok is kedvelik a fűszeres ételeket, amik az indiai íz világ sajátossága. Nagycsaládokban, esetenként mondhatni törzsekben élnek, ahogyan azt több cigány család esetében is megfigyelhetjük, hiszen gyakori eset, hogy egy (akár egyszobás) házban is egyszerre 3-4 család él együtt. Ez is azt mutatja, hogy nagyon összetartó a család, még a vándorútjáról érkező ismeretlen cigányokat is szívesen látják, szinte testvérként fogadják. Foglalkozások tekintetében sosem voltak földművesek, nem gazdálkodtak, mint a magyarok.

A romák általában kovácsok, zenészek voltak, sok asszony közülük jövőmondással foglalkozott, mint ahogyan a magyarországi cigányok is. A romákról tudni kell, hogy nagyon Istenfélő – erre utal a zászló kék színe is –, babonás nép, hiedelemviláguk szeszélyes szellemekben, démonokban gazdag, amely szintén az indiai hitvilágra utal. (Székely, 2011)

Valószínűleg a Kr. u. V-XI. században, Észak-Indiát ért hódítások elől kezdtek el menekülni a romák ősei eredeti hazájukból. Ebből kifolyólag a cigányok vándorló életmódot folytattak. (Innen ered a kerék jelképe is a romák zászlaján.) Nem telepedtek le hosszabb távon, nem építettek maguknak a megszokott értelemben vett házakat, hanem földbe vájt odúban, vagy sátrakban, esetleg lovas kocsikon laktak. Életformájukból adódott, hogy egyszerre több család is együtt élt, kisebb törzseket alkotva, s egymást segítve. Mondhatni a mai napig megőrizték ennek az életmódnak egy kis részét. Hiszen ha megfigyeljük a cigány közösségeket, akkor ugyanezeket a jellemzőket vehetjük észre. Manapság is több család él együtt, sok esetben, egy utcában, szomszédos házakban, a város többi lakójától, házatól elkülönülve. S néhány módosabb cigány családot leszámítva bizony sajnos még ma is nagyon rossz körülmények között, amelyek esetenként nem állnak távol egy földbe vájt odútól. De úgy gondolom, hogy ez is a vándorló életmódhoz való ragaszkodásukból ered. Tapasztalataim szerint még azok a roma családok is előszeretettel költözködnek gyakran, amelyeknek van saját (akár jó állapotú) háza is.

Minden tulajdonuk közös volt, a közösségből bárki használhatta a másik cigány vagyontárgyát, napjainkban is megfigyelhető, hogy egymásnál étkeznek. Nagyon erős a családi kötelék közöttük. „A gyerekeket általában kényeztetik, kevés szabály betartását várják el tőlük.”(14) Életvitelükre jellemző a rendszertelenség, kiszámíthatatlanság is. Nehezen képesek előre tervezni, de sokszor még a tetteik következményeit sem tudják felmérni. Ennek egyik okát a vándorló életmódban gyökereztetik. Természetesen egyre többen vannak azok a cigány családok, akik szorgalmasan, tenni akarással tervezik meg életüket. A lányok általában a többségi társadalom szokásaihoz viszonyítva korán házasodnak és alapítanak családot. A cigány családokban bár külső szemlélőként úgy tűnik, hogy a férfiaké a vezető szerep, mégis az asszonyok szava meghatározó. Cigány házasságokra jellemző a stabilitás, a hűség, mert a család nagyon fontos értéket képvisel a cigány ember életében. (Székely, 2011)

Súlyos veszekedések, illetve házasságtörések alkalmával korábban gyakorlat volt, hogy a csoport vezetője a „cigány törvény” alapján hozott ítéletet, amely a megszégyenítéstől kezdve egészen a családból, tehát a közösségből való kizárásig is terjedhetett. (Székely, 2011)

Ez is a csapat erős kohéziójára, összetartó erejére, és a belső rendre utal, amely a cigány csoportokat jellemezte. (Ahogyan a cigány himnuszban is írta a költő: „...*együtt leszünk és együtt lesz erőnk...*”(15))

A mai roma közösségekben is megtalálhatóak olyan személyek, akik valamilyen okból kifolyólag a ranglétra magasabbik fokán állnak, s ezért hallgatnak rájuk, engedelmeskednek nekik a többiek. Így a fentebb említett törvénykezés – még ha nem is pontosan a korábbi formában, mégis voltaképp’ – ma is tovább él a roma közösségekben.

A cigányságnak sajátos világnézete van, amelyet ma főleg az oláh-cigányok őriznek. Az őket körülvevő dolgokat osztályozzák: valami vagy *tiszta* vagy *tisztátalan* lehet. A tisztátalan nem keverendő össze a *piszkos* állapottal. Ugyanis azt a fizikai szennyeződésre értik (például mint a mosatlan edények). Ez a fajta kosz számukra nem olyan lényeges, ami miatt negatív sztereotípiák vonatkoznak is rájuk.

A tisztaság és tisztátalanság testi és lelki állapotra is utal. Ezt néhány életszerű példával mutatom be. A mosakodás, fürdés során az arc és a test megtörlésére két külön törülközőt használnak. Mosás során az alsó és felső ruházatot külön kell tisztítani. Az asszonyoknak kötelezően kendőt és kötényt kell viselni, így elválasztva egymástól az alsó- és a felsőtestet. Ezekből a példákból is érzékelhető, hogy a felsőtestet tisztának, míg az alsótestet tisztátalannak tartják. A legtisztább testrész a fej. Ennek eredete a nemi étellel és a termékenység biológiai ciklusaival magyarázható. Ebből kifolyólag egy férfi számára az a legnagyobb szégyen, ha egy nő ráül a kalapjára. Ugyanis a férfi kalapja szimbolizálja az ő státuszát. Így ha azzal érintkezik egy nőnek az alsóteste, akkor az tisztátalan lesz, így tulajdonképpen a férfi közösségben elfoglalt helyzetét piszkítja be a nő. A testük mellett az őket körülvevő világot is ez alapján látják. A föld tisztátalan. Ezért nem eszik meg a fáról lehullott almát, hanem inkább levesznek egyet az ágról.

A vándorlás miatt a cigányok nem tudtak földet művelni, hiszen ahhoz le kellett volna telepedniük. Azonban számukra ez szokatlan is lett volna, mert a cigányok számára mindig is nagyon fontos volt a szabadság, hogy ne legyenek egy adott helyhez kötve. Ebből kifolyólag olyan mesterségeket űztek, amelyeket a vándorlás során is tudtak művelni. Így gyakori foglalkozásnak számított a már említett jóvendómondó, a kovács, és a muzsikos mellett a lókupec, a teknővájó, a kereskedő, és a lakatos is. A cigányasszonyok egy része gyógyítással és tenyérjós-lással, kártyavetéssel is foglalkozott. A romák számára mindig is fontos állat volt a ló, nagy becsben tartották, hiszen lehetővé tette számukra a szabad mozgást.

Több, ma gyakori cigány vezetéknev őrzi az ősi cigány mesterségek emlékét, mint például a már említett Lakatos, Csizmadia, Rostás és Kolompár – az állatok nyakába akasztott csengőket, kolompokat készítő mester – is.

A Magyarországra érkező cigányokról szóló első említés a XIV. század vége és a XV. század eleje között keletkezett, ekkor vándorolt be az első hulláma a romáknak. Az ő leszármazottaik ma magukat *romungróknak*, magyar cigányoknak nevezik, és már nem beszélik őseik nyelvét. Azonban van egy nagyon kis része ennek a csoportnak, akik megőrizték a nyelvet, ők a kárpáti cigány dialektust beszélik. S mivel ők élnek a legrégebb óta a Kárpát-medencében, sikerült jól beilleszkedniük. A következő nagy bevándorlási hullámot a Havasalföldről és Moldvából érkező oláh-cigányok érkezése jelentette a XIX. században. Majd az utolsó nagy hullámmal vándoroltak be a beás cigányok a XIX. század végén és a XX. század elején. Ez a három nagy hullám tulajdonképpen csak a hosszú időn keresztül betelepülő cigányok bevándorlásainak szakaszai, nem lehet közöttük éles határt húzni. S az országba érkező csoportok nem is alkottak egységes etnikai csoportot, hanem csak kisebb egységeket.

A XV-XVI. században a cigány csoportok egy része elkezdett letelepedni az országban. Viszont sok esetben nehézségekbe ütköztek a letelepülni vágyó roma családok, mert a magyar települések nem akarták őket befogadni. A sok nehézség ellenére is az 1893-ban tartott cigány-összeírás adatai alapján az akkori cigány lakosság 89,2%-a letelepedve élt. (Székely, 2011)

A XV-XVI. században egyfajta egyensúly, harmónia jellemezte a magyar és cigány társadalom közötti kapcsolatot, melyben mind a két fél számára előnyös volt az együttélés. Ugyanis a cigányok mesterségeik segítségével képesek voltak biztosítani megélhetésüket, így a társadalom hasznos tagjainak számítottak. Ezekben az évszázadokban nem volt nagyobb ellentét romák és nem romák között. (Székely, 2011) A XVII. században azonban ez az egyensúly kezdett felborulni az újonnan betelepülő nagy létszámú cigányok, illetve az egyre kevesebb munkalehetőség miatt. A céhek elkezdtek betiltani a cigány kovácsokat, akik ezért igyekeztek új mesterséget kipróbálni. Sok roma ekkor kezdett el a zenéléssel mesterség szintjén foglalkozni, hogy ebből éljenek meg.

A mai korban nem biztosított a cigányok legnagyobb részének a biztos megélhetés. Ez vezetett a jelenleg megnövekedett társadalmi feszültséghez a többségi magyar és a kisebbségi cigány társadalom között. Amit manapság cigánykérdésnek szokás nevezni. Úgy vélem, ha

megoldódna, hogy újra hasznos tagjai legyenek a társadalomnak, akkor enyhülne, sőt akár rendeződhetne is a feszültség a romák és a magyarok között.

A rendszerváltás után szomorú változás következett be a cigányság életében – nagy többségük munkanélkülivé vált, míg 1990 előtt túlnyomó részüknek volt megélhetése. Emellett aggasztó jelenség, hogy egyre több falut és térséget homogén cigány közösségek népesítenek be, mert ezzel együtt nagymértékben megnő és terjed a mélyszegénység és a munkanélküliség is az adott vidéken.

Ezzel szemben a rendszerváltás óta több kedvező fordulat is lejajlott a cigányság életében. Nyugat-Európában a romák több nemzetközi szervezetet hoztak létre, amelyeknek fő célja a *vándor életmódhoz való jog elfogadtatása*, a romani nyelv, illetve a cigány kultúra ápolása. (Székely, 2011) A cigányság számára mérföldkőnek számít az 1993-as év, amikor a cigányságot is elismerték Magyarországon, mint államalkotó etnikai kisebbséget – a többi tizenhárom kisebbség mellett. (Székely, 2011) Továbbá fontos előrelépést jelentett, hogy már lovári és beás nyelvből is lehet államilag elismert nyelvvizsgát tenni.

Emellett a cigányság több híres emberrel is büszkélkedhet. Nemzetközi szintéről kiemelném Elvis Presley, világhírű rock énekest, és Charlie Chaplin komikus színészt. Magyarországon is találkozhatunk híres cigány művészekkel: Czinka Panna – primásnő, Jónás Judit – színész, Lakatos Menyhért – író, Choli Daróczi József – költő, Balázs János – festő. S véleményem szerint nagy büszkesége mind Magyarországnak, mind pedig a cigányságnak a Száztagú Cigány Zenekar. Emellett sport terén is vannak kiemelkedő eredményeket elért cigány sportolóink: Verebes József – labdarúgó, szövetségi kapitány, Botos András – hétszeres magyar bajnok ökölvívó, Farkas János – olimpiai bajnok labdarúgó és Kótai Mihály – ökölvívó és IBO világbajnok – is.

Dadogás és minden, ami mögötte van

*"Azt mondják, azért dadogok,
mert az eszem előbbre szalad,
mint a nyelvem.
Most ketten is dolgoznak rajtam.
Logopédus Kati néni
akadálymentesíti a nyelvemet.
Pszichológus Eszter néni
megpróbálja kicsit lelassítani
az észjárásomat,
hogy a nyelvem utolérhesse."*

/Békés Márta: Hogyan ne dadogjunk/(15)

A dadogás egy igen régóta ismert jelenség. Az első írásos feljegyzések az időszámításunk előtti időkből származnak. Több híres emberről tudjuk, hogy dadogással küzdött. Mindenekelőtt Démoszthenészt emelném ki, aki közismert athéni politikus és szónok volt, azonban sok nehézséget okozott neki beszédzavara. Beszédhibáját a történet szerint különös önterápiával sikerült leküzdenie: egy követ tett a nyelve alá. A Biblia szerint Mózes is „nehéz ajkú és nehéz nyelvű”(16) volt. Már Hippokratész és Arisztotelész is lejegyezte a dadogás állapotát, majd a középkorban Hieronimus Mercurialis (Lajos, 2009) a megelőzését és a kezelését vetette papírra. Közismert dadogók közé tartozik Isaac Newton angol természettudós, Winston Churchill (Lajos, 2009) volt brit miniszterelnök is, akit nem akadályoztak karrierjében beszédének megakadásai, s végezetül, de nem utolsó sorban VI. György (Lajos, 2009) brit király is, akinek dadogásáról egy filmet is készítettek *A király beszéde* címmel. Több mai színésről, színésznőről is tudunk, aki dadogott, de legyőzte beszédhibáját és nagy karriert futott be egy olyan pályán, ahol a beszéd nagy szerepet játszik, többek között: Julia Roberts, Samuel L. Jackson, és Bruce Willis (17).

Mára egyre szélesebb körben kutatott téma, amit több nemzetközi és magyar szakember is vizsgált. Többek között Roboz József (Lajos, 2009), a dadogók és hebegők gyógytanfolyamának megalapítója és vezetője, aki a beszédfélelmet, a helytelen légzést és a

hangadást emeli ki a dadogás okaként. Szabó Éva, a dialóguszavar-elméletet dolgozta ki. A már említett Vékássy László (Vékássy, 1987), aki a komplex terápiát alkotta meg. Hermann Imre (Lajos, 2009) magyar pszichoanalitikus szakember és elméletének tovább dolgozója, Klaniczay Sára (Lajos, 2009) is a dadogással foglalkozott. Pátzayné (Lajos, 2009) pedig rendellenességeket fedezett fel a dadogók összmozgáskésztségében.

Szabó Éva szerint „A gyermek és környezetében élők kezdettől fogva hatással vannak egymásra. A gyermek viselkedése, beleértve a beszédet is a környezettel folytatott dialógus eredménye.”(18) Vizsgálatok során megállapították, hogy az anya-gyermek kapcsolatnak sajátos ritmusa van, amelyet a tekintetváltások, arckifejezések, mozgások és a gondozási teendők váltakozása jelent. Ha a gyermek sír, akkor ezzel jelzi szükségletét az anyának, akinek az a feladata, hogy a gyermek jelzését megértse, és igényét kielégítse, így válaszolva a gyermeknek. Ezen a nonverbális csatornán keresztül kommunikál minden pillanatban a csecsemő és az édesanya.

A várandós anya-magzat kapcsolatban is megfigyelhető már az úgynevezett belső kommunikáció. Hidas György, Raffai Jenő és Vollner Judit (Hidas – Raffai – Vollner, 2013) a kapcsolat analízis programmal az édesanyák és a méhükben növekvő magzat között egy láthatatlan köteléket, egy „lelki köldökzsinórt” tudtak kialakítani. Így stabil alapot adva a későbbi anya-gyermek kapcsolatnak. Programjuk hatására komplikációmentes a szülés, könnyebben tud egymásra hangolódni az anya és az újszülött, aki társaihoz képest kevesebbet betegeskedik, és többet mosolyog.

A születés egy nagyon lényeges mérföldkő az anya-gyermek kapcsolatában. A szülés-születés a biológiai kapcsolatot társas kapcsolattá alakítja át. Konrad Lorenz (Konrad, 1935) kutatásai kimutatták, hogy az állatoknál (például libáknál) megfigyelt jelenség, az imprintig (akit először meglát, azt fogadja el anyjának), az embereknél is jelen van egy úgy nevezett szenzitív periódus formájában, amely körülbelül a születést követő hatodik hétig tart, mely során a gyermek idegrendszerében mély bevéődések keletkeznek. Fontos, hogy amilyen hamar csak lehetséges, az anya megfoghassa újszülöttjét, fizikai kontaktusba léphessen vele, mert a szívdobogástól és anya melegtől megnyugszik a baba. Ha ez nem történik meg, akkor az anya-gyermek kapcsolat törekenyebb lesz, mely gyakran kommunikációs zavarokban, így akár dadogásban is megnyilvánulhat.

Bowlby (Bowlby, 1969) a kötődés kutatás atyja. Az 1960-as években a WHO felkérésére angol gyermekek személyiség állapotát mérte fel. Arra az eredményre jutott, hogy

azoknál a gyermekeknél, akiknél viselkedéses problémákat mutattak ki, minden esetben kötődési zavar állt a háttérben. Elmélete arra épült, hogy a gyermek ösztönösen törekszik a közelség és a testi kontaktus megteremtésére. Ennek biológiai funkciója a védelem és az oltalom keresése. Központi jelentőséget tulajdonít annak, hogy a gyermek ragaszkodó magatartására érzékenyen reagáljon az anya, továbbá létezik egy úgynevezett szenzitív periódus, ami alatt a kötődésnek létre kell jönnie, különben a személyiség fejlődése súlyosan sérül. Ragaszkodó magatartásnak nevezzük azon veleszületett viselkedésformák és reakció készlet összességét, ami arra szolgál, hogy a gyermek anyja közelségét megszerezze, illetve megtartsa, amikor annak szükségét érzi. Kötődésről akkor beszélhetünk, ha a ragaszkodó magatartás egy fontos személyre irányul, akinek közelségét keresi és próbálja fenntartani azért, hogy magát biztonságban érezhesse. Ez a személy szükségben elérhető, jelzéseire érzékenyen reagál, biztonságérzetet kelt benne.

A kötődés kialakulása négy lépésből tevődik össze. Az első a kötődés előtti szakasz, amely a születéstől hat hetes korig tart. Ebben az időszakban az újszülött nem keseredik el, ha idegen vigyáz rá. A hatodik héttől hat hónapos korig tartó időszak a kötődés keletkezésének szakasza. Két hónapos korra megjelenik a szociális mosoly. Ez már valódi mosoly, mert korábban csak spontán, érzelmektől független izommozgás figyelhető meg. Ebben a szakaszban a csecsemő már elkülöníti az ismerőst és az idegent, hat hónapos korukra pedig már félelemmel reagál rájuk. Hat-nyolc hónapos kortól tizenhét hónapos korig tart a tiszta kötődési szakasz. Ekkor jelenik meg a szeparációs szorongás is. Majd következik a kölcsönös kapcsolatok szakasza, mely során az anya vagy a gyermek megújítja kapcsolatukat.

A csecsemők leggyakoribb kommunikációs eszköze a sírás, amely egy hónapos korukra differenciálódik. Tehát a problémájának megfelelően máshogy sír. Ha éhes, akkor megszakítások figyelhetők meg a sírásában, ha éles, szinte sikító hangot hallat, akkor fáj valamije, ha pedig unatkozik, azt kiáltozáshoz hasonló sírással jelzi.

Sok anya aggódik amiatt, hogy nem tudja miért sír gyermeke, azonban egy rövid idő alatt megtanulják a csecsemő jelzéseit. Fontos, hogy a kommunikációnak már ez a nagyon kezdeti formája is megfelelően működjön az anya-gyermek kapcsolatban. Ha ez nem így alakul, akkor ez kihat a későbbi kapcsolatukra, kommunikációjukra is, ami akár dadogást is eredményezhet. Ennek eredete ebben az esetben az úgynevezett dialóguszavar. Hiszen lehetséges, hogy a gyermek beszéde azért válik görcsössé, mert a csecsemőkor nonverbális kommunikációja a szülővel görcsös volt.

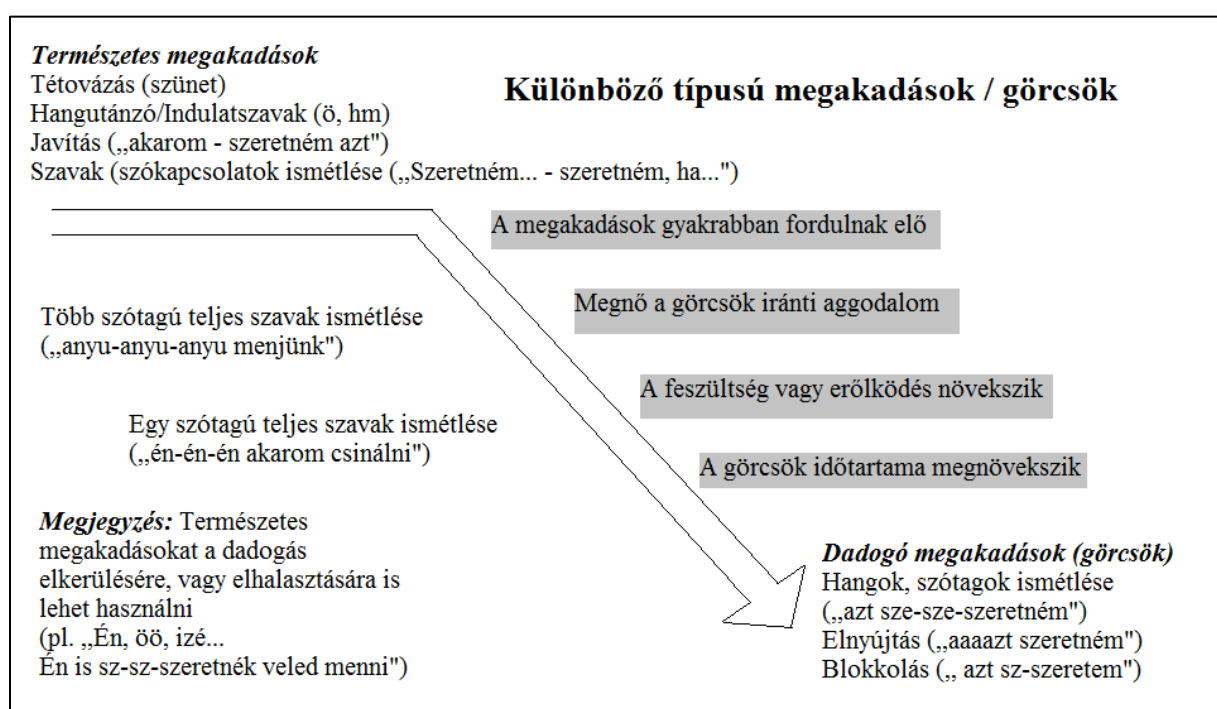
Az anyában való megkapaszkodás már ekkor zavart szenved, frusztráció alakul ki benne. Ezt hazánkban először Hermann Imre (Lajos, 2009) vizsgálta. Véleménye szerint az anya feladata az, hogy biztonságot nyújtson, így a gyermek meg tudja benne kapaszkodni. Amennyiben az anya nem nyújtja ezt a fajta biztonságot csecsemőjének, az súlyos lelki sérüléseket okoz, amelyek később akár magatartászavarban is megnyilvánulhatnak. Hermann Imre tanítványa, Klaniczay Sára (Klaniczay, 2001) kezdett el foglalkozni a megkapaszkodás és a dadogás közötti összefüggés kutatásával. Mint már említettem, megfigyelései szerint a dadogást gyakran, nyolcvan esetből harminckilencszer az anyától való tartós távollét előzte meg. Ez kritikus időszaknak számít az anya-gyermek kapcsolatban, mert felbomlik az egyensúly a beszédigény és a „beszédszervek artikulációs ügyessége”(19) között (általában két és fél, hároméves korban) és ugyanakkor kezdetét veszi az én felfedezése, melynek alapja az, hogy a gyermek maga csinálja, amit akar. A világ kitárul a gyermek számára, így az anyának az a feladata, hogy biztonságot nyújtson a gyermek számára, még fontosabbá válik. Az anya-gyermek kapcsolatban nagy változást jelent a beszéd fejlődése. A gyermekek körülbelül hároméves korukra (normál beszédfejlődés esetén) megtanulnak beszélni. Egészen eddig a nonverbális kommunikáció játszotta a fő szerepet az anya és gyermeke kapcsolatában, de a beszédfejlődés előre haladtával áttevődik a hangsúly a verbális kommunikációra. Így az anyában való megkapaszkodás egyre inkább a beszéden keresztül zajlik. Az anyának ez nagy változást jelent, mert eddig a gyermek szükségleteit fizikai szinten elégítette ki: megetette, megittatta, tisztába tette, lefektette aludni, de innentől kezdve már távolabb engedheti. „Az anya fizikailag nem fogja a gyermekét, de beszéd útján kapcsolatban van vele, tartja őt, s ez biztonságot nyújt”(20).

Vannak olyan szülők, akik képesek elfelejteni, hogy a beszédfejlődés egy tanulási folyamat része, s ha gyermekük el-elakad beszéd közben, jó szándékkal vagy türelmetlenségükből kifolyólag ugyan, de hajlamosak kijavítani, korrigálni gyermekük teljes mértékben természetes élettani dadogását, amely a beszédfejlődés egyik része.

Már említettem, hogy nem minden el-elakadó beszédet nevezünk dadogásnak. Ugyanis vannak úgy nevezett természetes megakadások, amelyeket észre sem veszünk s mindannyiunkat érinthet. Ezek közé tartozik a tétovázás, amikor szünetet tartunk a mondanivalónk közben; a hangutánzó és indulatszavak pl. *ő, hm*; ha kijavítjuk saját magunkat pl. „*akarom*” helyett „*azt szeretném*”; és a szavak vagy szókapcsolatok ismétlése pl. „*szeretném... szeretném ha*”. Mivel ezeket nem vesszük észre, nem okoznak gondot. Viszont ha a természetes megakadásokra felhívjuk a figyelmet, akkor a megakadások egyre

gyakrabban fognak előfordulni, ennek következtében pedig megnő a görcsök miatti aggodalom. A figyelmeztetés a dadogásra hajlamos gyermekek esetében gátlást, beszédben jelentkező bizonytalanságot, akár beszédfélelmet is kialakíthat. Ezt követően egyre gyakoribbá válik a több szótagú teljes szavak, majd az egy szótagú teljes szavak ismétlése. Ez is mutatja, hogy folyamatosan erősödik a feszültség és az erőlködés, végül a görcsök időtartama is megnő. Ez a dadogó megakadások, más néven a görcsök kialakulásához vezet. Vinczéné Bíró Etelka (Montágh – Montághné – Vinczéné, 1990) szerint ez a dadogás kialakulásának leggyakoribb módja. Ezt a folyamatot szemlélteti az 1. számú ábra.

1. számú ábra: Különböző típusú megakadások/görcsök

A gyermek megkapaszkodási igényét a beszéd szintjén is ki kell elégítenie a szülőnek, ugyanis a legfrissebb én-funkció az összefüggő beszéd. Ennek gyengeségét és a dadogás összefüggését Klaniczay Sára (Klaniczay, 2001) vette észre. Véleménye szerint azért az önálló beszédhelyzetek okozzák a legnagyobb nehézséget a dadogóknak, mert az összefüggő beszédképességük gyenge.

Pszichológiai szempontból a fent említett beszédfélelem az egyik oka a dadogás kialakulásának. A beszédfélelem áttevődhet a beszédhelyzetre, a befogadó személyére vagy akár a szavak kezdő hangjaira is. A dadogók egy része inkább otthon, másik részük pedig inkább az iskolában, vagy a munkahelyen dadog jobban. A dadogás nem mindig azonos erősségű. A dadogás felerősödhet, ha a beszélgető partner valamilyen szempontból felettese –

szülő, főnök. A beszédfélelmet a mondanivaló tartalma is növelheti, továbbá elősegíti a dadogást a dadogó személyére utaló beszéd témák is. A dadogó a negatív tapasztalatai miatt kerül a kellemetlen, szorongást kiváltó helyzeteket. Ezek közé tartozik: a szituációs stressz, a dadogó számára nehezen kiejthető hangok, az autoriter (tekintélyelvű) személy miatti stressz, az ismeretlen helyzetek, az esemény stressz (amelyet valamilyen esemény, hír vagy információ kelt az egyénben), a gyorsaság stressz (ha túl gyorsan kell beszélni), és a pszichológiai stressz (például betegségtudat). A negatív tapasztalatok beépülhetnek a dadogó énképébe és introvertálttá, azaz befelé fordulóvá, viselkedését tekintve pedig szorongóvá tehetik a dadogót. Valószínűsíthető, hogy a beszédfélelem növeli a dadogó szorongását.

A dadogás kiváltó oka mai napig nem tisztázott. Sok elmélet próbál magyarázatot találni a dadogás eredetére, de valószínűleg mindegyikben van igazság. A dadogást az izomgörcs váltja ki, amely a légző izmokban, gégeizmokban, vagy a száj izmaiban, esetleg mindhárom helyen egyszerre jelentkezik. Mindenekelőtt az organikus okokat kell figyelembe venni. Emellett fontos megvizsgálni a gyermeket ért esetleges testi és lelki traumákat például születési sérülést, balesetet, műtétet, örökletességet, kezességet, szorongóak-e a szülők, és mennyire hagyják érvényesülni a gyermeket, illetve siettetik-e a fejlődést. Továbbá a környezeti hatásokat is fontosnak tartom megvizsgálni, amit én most kutatásom érdekében középpontba is helyezem.

A dadogást, mint a kommunikáció zavarát bizonyos kutatások (Hidas – Raffai – Vollner, 2013) már a magzati korra vezetik vissza. Az anya-gyermek kapcsolat bizonyos elméletek szerint a születés pillanatában kezdődik, amikor nagyon fontos a testi kontaktus az újdonsült édesanya és újszülöttje között. Ezért törekedni kell arra, hogy a szülés után minél előbb az anya mellkasára helyezzék gyermekét. Az anya és gyermeke közötti kommunikáció a gondozási teendők ritmusában rejlik. Ezért nagyon lényeges, hogy az anya figyelje csecsemője – de akár már magzatának – jelzéseit, s ennek megfelelően teljes mértékben elégítse ki szükségleteit, amit gyakran sírással is jelez a gyermek. Ez már megalapozza a későbbi sikeres kommunikációt. Megfigyelések szerint az is dadogást eredményezhet, ha az anyában való megkapaszkodás zavart szenved, például a gyermek egy időre az anyja nélkül kell, hogy legyen. A beszédfejlődés előrehaladtával a megkapaszkodás fokozatosan áttevődik a beszédre, amit a szülőnek érzékelnie kell, s alkalmazkodni az új helyzethez, hiszen a test közeli kapcsolatuk fellazul, áttevődik a beszédre. Továbbá előfordul az is, hogy a gyermekének fejlődését siettetni akaró szülő miatt kezd a gyermek odafigyelni természetes, élettani dadogására, mely a beszédfejlődés része, s ez miatt alakul ki a dadogás, mint

beszédzavar. Ezt nevezzük beszédfélelemnek, ami tovább erősítheti, súlyosbíthatja és akár fixálhatja is a dadogást. Ezt kiválthatja egy, a dadogó számára kellemetlen, stresszes szituáció, egy személy vagy akár a sietség is. Ezek mind-mind, akár külön, akár együttesen is hozzájárulhatnak a dadogás kialakulásához.

Fontos megjegyezni, hogy a dadogók bizonyos helyzetekben nem dadognak. Nem jelentkezik a dadogás, ha a dadogó magában beszél, ha nem hallja, amit mond; ha dühkitörése van, ha káromkodik, ha szerepet játszik, ha bábozásnál, illetve szerepjátéknál beszél, vagy ha énekel. Itt szeretném megemlíteni Harrison Craig-et, egy ausztráliai dadogó fiatalembert, aki a The Voice Australia nevű zenés tehetségkutatóban lépett fel, s ámulatba ejtette a zsűrit és a közönséget is csodálatos énekével. Harrison Craig hivatalos weboldala szerint Harrison mindig is dadogott, mióta csak tud beszélni. Békére lelt az éneklésben, mikor észrevette, hogy dalolás közben nem dadog.

A dadogásnak különböző megjelenési formái vannak:

- fiziológiás megakadások;
- kezdődő dadogás;
- és krónikus dadogás.

A fiziológiás megakadások 2,5 és 5 éves kor között jellemzőek. Fiziológiás megakadásnak nevezzük azt, amikor a gyermek a mondat kezdetekor vagy mondat közben szünetet tart vagy ismételtet. Ennek oka, hogy ebben az időszakban nagy léptékekben fejlődik a beszéd, és ilyenkor fordulnak elő a megakadások is, amelyek a normál fejlődéshez tartoznak. Erre az időszakra jellemző az élénk közlési késztetés és az ehhez még elégtelen mondatalkotási és artikulációs mozgásbeli felkészültség. Tehát gyorsabban akarja kimondani azt, amire gondol, pedig erre még nem képes. Ezért nem találja meg a szavakat elég gyorsan élményei, érzései elmeséléséhez. Ez idővel megszűnhet, ha a gyermek már képes kifejezni magát. A gyermek a fiziológiás megakadások időszakában nem vesz tudomást megakadásairól, s ezekkel a környezetének sem szabad foglalkozni, mert ha tudatosítjuk a gyermekben beszédhibáját, akkor kezdődő dadogás is kialakulhat. A környezet helytelen reakciói (például: „*Ne dadogj!*”, „*Beszélg lassabban!*”, „*Gondold át először, mit akarsz mondani!*”) hatására a gyermek elkezdi figyelni saját magát, és igyekszik hibátlanul beszélni. Ezt követően elbizonytalanodik és elveszti a közlés örömét.

Gyakran nehéz különbséget tenni a fiziológiás megakadások és a kezdődő dadogás között, mert a kezdődő dadogás folyamatosan alakul ki a fiziológiás megakadásokból. Ezért nagyon fontos szakemberhez, logopédushoz fordulni.

A logopédus kötelessége mindenekelőtt kizárni, hogy a gyermek beszéd zavara nem élettani dadogás-e. A beszéd fejlődés során, 2-5 éves kor között, a gyermek gondolatai előbbre szaladnak, mint ahogyan ezt beszédével ki tudná fejezni. Ezért szavai megakadhatnak, ismétlődhetnek, amíg gondolatai utoléri beszédét. Ez a jelenség csak egy rövid ideig, pár hétig, vagy esetleg pár hónapig tart, utána beáll az egyensúly a gondolatok sebessége és a nyelv gyorsasága között.

Krónikus dadogás akkor alakulhat ki, ha a gyermektől elvárják, hogy ne dadogjon. Ilyenkor igyekszik megakadásait elkerülni. Ez az igyekezet erőlködéshez vezet, és a beszédben résztvevő izomzat megfeszülését eredményezi. Majd elkezdi ellenőrizni beszédét. Ez zavartudat kialakulásához vezet: fontos beszédhelyzetekben nem tudja figyelmét csak a beszéd tartalmára fordítani, hanem meg kell osztania figyelmét a mondandója tartalma és formája között. Ez zavarja az egyébként automatikus, akadálytalanul zajló beszéd folyamatot és fokozza a dadogást.

„Vizsgálati adatok szerint a dadogás gyakorisága 1% körül van.”(21) Ez a beszédhiba a gyermekkor ideje alatt bármikor megjelenhet, de döntő többségben 7 éves kor előtt alakul ki, s az általános iskola folyamán fokozatosan csökken a dadogók száma. Sőt több gyermek esetében meg is szűnik a dadogás. Andrews és Harris (Lajos, 2009) véleménye szerint minél idősebb valaki, annál kisebb az esélye a dadogás megjelenésének, tehát ugyan bármelyik életkorban megjelenhet, de csak elenyésző esetben alakul ki serdülőkorban vagy felnőttkorban.

Továbbá fontos megjegyezni, hogy a dadogás nagyobb hányadban érinti a fiúkat, körülbelül 3:1 arányban. S ez az arány ez életkor előrehaladtával folyamatosan nő, mert a lányok esetében nagyobb hányadban figyelhető meg javulás, és ezzel párhuzamosan a fiúk száma az új dadogókkal nő. Ezt a jelenséget a szakemberek több elmélettel is indokolják. A fizikai magyarázat szerint azért magasabb a fiúk aránya a dadogók között, mert a fiúk esetében gyakoribb a szülési sérülés, a gyermekkori halálozás, illetve betegségek, mint a lányoknál. Továbbá kevésbé ellenállóbb a szervezetük a betegségekkel szemben. Ezek mind-mind hajlamosabbá teszik a fiúkat a dadogásra. Genetikai szempontból vizsgálva arra a megállapításra jutottak a szakemberek, hogy a dadogás genetikai alapon öröklődik, azonban a

kialakulásához speciális környezeti hatásokra van szükség. Hormonális vizsgálatok arra utalnak, hogy a férfiakban lévő tesztoszteron nemi hormon magas szintje mérsékli a bal agyfélteke működését, ahol a beszédközpont is elhelyezkedik. Ugyanakkor a pszichológiai magyarázat szerint a fiúkkal szemben magasabbak a társadalmi elvárások, továbbá a szülők is más követelményeket támasztanak a fiúkkal szemben, mint a lányokkal. Ezen felül a fiúk természetesen a lányokhoz képest később érnek, de mégis magas elvárásokkal kell szembenéznük, amelyek frusztrációt eredményezhetnek. Ekkor még nem figyelhető meg különbség a beszéd folyamatosságában a lányok és fiúk között, csak a szülők, illetve más felnőttek hozzáállásában van, ahogyan viszonyulnak és reagálnak a fiú beszédére. A szociálpszichológiával foglalkozó kutatások arra mutattak rá, hogy a nemi szerepek különbözőségéből adódik a dadogás nemek szerinti megoszlása. Hiszen mást várnak el a lányoktól, mint a fiúktól, például a fiúktól sokszor elvárják, hogy érdekeiket szinte minden áron érvényesítsék, míg a lányoktól nem. Sok fiú, férfi ilyen és ehhez hasonló helyzetekben, amikor ki kell állnia valami mellett, feszült, szorong és büntudata van, s úgy érezhetik, hogy feszült helyzetekben is meg kell szólalniuk – mert a társadalom elvárja tőlük. Valószínűleg mindegyik elméletben van igazság, és az sem kizárt, hogy több tényező lenne a felelős.

A dadogás egyik jellemzője, hogy gyermekkorban akár önmagától is megszűnhet. Sok dadogónak magától elmúlik a beszédhibája, mire eléri a felnőttkort. „Szakértők becslése szerint a spontán rendeződő esetek száma 36-79%-ig terjedhet.”(22) A spontán javulást elősegítheti, ha az egyén lassan beszél, kiegyensúlyozott életmódra vált át, beletörődik helyzetébe és beszédébe, nem marad távol a beszédhelyzetektől, és többet beszél. Ugyanakkor le kell szögezni, hogy ugyan valóban elmúlhat önmagától is a dadogás, de nem szabad ebben reménykedve várni, hanem minél előbb szakemberhez, logopédushoz kell fordulni segítségért!

A dadogás terápiája igen sokszínű múltra tekint vissza. A svájci Rudolf Schultess (Lajos, 2009) görcscsillapító szereket adott dadogó pácienseinek. A híres berlini sebész, Diffelbach és követői (Lajos, 2009) pedig úgy igyekeztek kezelni a dadogást, hogy a dadogók nyelvéből egy kis ék alakú részt távolítottak el, vagy kivették a manduláikat. Hipnózissal is megpróbálták gyógyítani a dadogást – erről eltérőek a szakemberek véleményei. A hipnoterápia célja elsősorban az, hogy meggátolja a dadogáshoz kapcsolódó mozgásokat. Ezek elmulasztásában hatékonyak bizonyult. A pszichoterápia a dadogás okait, tüneteinek hátterét, és kialakulásuk mechanizmusát igyekszik kideríteni, ezért a tünetek megszüntetése mellett a dadogó személyiségére is hatást gyakorol. A komplex kezelés szerint a dadogás nem

egységes, mert ha az eredetét és a megjelenését vesszük figyelembe, akkor nagyon összetett és sokrétű, így multifaktoriális természetű. A logopédiai kezelés a tüneteket igyekszik gyógyítani. A módszerei a légzésre, a hangképzésre és az artikulációra helyezik a hangsúlyt. Hátránya, hogy a terápia csak részfunkcióra terjed ki. A gyógyszeres kezelés megosztja a szakvéleményt: valakik elítélik, mások támogatják, míg vannak, akik csak alkalmanként javasolják. De bármelyik terápiáról is legyen szó, egy valami igaz mindegyikre: a terapeuta személyisége, a gyógyuláshoz való hozzáállása nagy mértékben elősegítheti a gyógyulást.

Vizsgálódásom nehézségei és szépségei

A dadogás gyakoriságát a hazánkban élő – számomra elérhető óvodás korú – romák és magyar kortársaik körében vizsgáltam.

Vizsgálatomat Kiskunhalason végeztem abból az okból kifolyólag, hogy ez a lakhelyem. A kiskunhalasi roma és magyar származású dadogó óvodás gyermekek számarányára vonatkozó kutatásomhoz statisztikai adatokra volt szükségem. Mielőtt hozzáláttam volna az adatok gyűjtéséhez, kikértem az Eötvös József Főiskolához (ahol tanulmányaim folytatom) legközelebb eső bajai logopédusok előzetes szakmai véleményét a kérdésről, hogy valóban helytálló lehet-e a hipotézisem, miszerint az óvodás roma gyermekek kisebb számban dadognak, mint nem roma társaik. Ők valamennyien megerősítettek abban, hogy érdemes a kérdéssel mélyrehatóbban foglalkoznom.

Első gondolatom az volt, hogy a szükséges adatokat a Bács-Kiskun Megyei Pedagógiai Szakszolgálat Kiskunhalasi Tagintézményénél dolgozó logopédusoktól tudnám beszerezni. Azonban felmerült az első probléma: nem dokumentálhatják a szűrt, illetve kezelt gyermekek etnikai hovatartozását. Így ezt az ötletet egy időre el is vetettem.

Megfordult a fejemben, hogy a Kiskunhalas Város Cigány Nemzetiségi Önkormányzatához fordulok segítségért, de tartottam attól, hogy nem szívesen fogadnának és voltaképp' nem is tudtam, hogy kivel kellene felvennem a kapcsolatot. Ezért új megoldás után kellett nézmem.

Konzulensem tanácsára fordultam segítségért a kiskunhalasi óvodapedagógusokhoz. Hiszen ők azok, akik legalább három éven keresztül napi kapcsolatban vannak a gyermekkel, figyelemmel követik hangulatuk változását, családi helyzetüket, növekedésüket, képességeiket és fejlődésüket. Sok esetben több időt töltenek a gyermekek a napjaik aktív időszakából az óvodában, mint otthon. Így ők azok a személyek, akik esetenként jobban tudják, hogy mi a helyzet a gyermekkel, mint esetlegesen a szülők. Ám ahogyan a logopédusok, úgy az óvodapedagógusok és az óvodák sem dokumentálhatják a gyermekek etnikai hovatartozását, az óvónők mégis tisztában vannak a csoportjukba járó gyerekek származásával. Ebből kifolyólag ők tudják, hogy melyik óvodásuk tartozik az etnikai kisebbséghez. Mert bár nem dokumentálják, mégis ismerik a szülőket, azok nevelői attitűdjét, a család szokásait, programjait, akár még vallását is. Így ők megbízható forrásnak tűntek

ahhoz, hogy őket megkérdezve gyűjtssem össze a szükséges adatokat. Az óvónőket arról akartam megkérdezni, hogy emlékeik szerint hány dadogó roma gyermek járt a csoportjukba. Emellett az iránt is érdeklődtem, hogy hány gyermek és milyen típusú beszédsérüléssel járt logopédiai fejlesztésre. Ezért felkerestem Kiskunhalas mind a tíz óvodáját, melyek az alábbiak:

1. Napsugár Óvodák és Bölcsőde, Ady Endre Utcai Tagóvoda,
2. Napsugár Óvodák és Bölcsőde, Átlós Úti Tagóvoda,
3. Napsugár Óvodák és Bölcsőde, Magyar Utcai Tagóvoda,
4. Napsugár Óvodák és Bölcsőde, Szilády Áron Utcai Tagóvoda,
5. Százszorszép Óvodák, Vasút Utcai Tagóvoda (Csipkeházi Tagóvoda),
6. Százszorszép Óvodák, Felsővárosi Tagóvoda,
7. Kiskunhalasi Bóbita Óvoda, Kuruc Vitézek Téri Tagóvoda,
8. Kiskunhalasi Bóbita Óvoda, Bajza Utcai Tagóvoda,
9. Szent József Katolikus Általános Iskola és Óvoda, Lomb Utcai Tagóvoda,
10. Kiskunhalasi Református Kollégium Gólyafészek Óvodája.

Úgy gondoltam, hogy vizsgálatomat az is segíteni fogja, hogy az előbb felsorolt intézmények közül a Napsugár Óvodák és Bölcsőde, Átlós Úti Tagóvoda gyermekeinek teljes létszáma roma származású. Ezért úgy vélem, hogy majd lehetőségem nyílik összehasonlítani a kilenc heterogén és egy homogén összetételű óvodából kapott adatokat.

Az adatok gyűjtése során több problémába ütköztem, mint azt előre sejtettem volna. Kezdve ott, hogy minden intézményben csak a vezető óvodapedagógussal tudtam beszélni, mert nem akarták, hogy feltartsam az óvónőket a napi teendők, a gyermekek gondozása és főleg a foglalkozások közben – tekintve, hogy a legtöbb óvodába a délelőtti órákban mentem, számítva rá, hogy valahova vissza kell mennem a délután folyamán.

A Kiskunhalasi Bóbita Óvoda, Bajza Utcai Tagóvodában tovább irányítottak a logopédusukhoz, Nyilasné Katalinhoz, aki elmondta, hogy nem dokumentálhatják az etnikai hovatartozást. Viszont továbbított a Bács-Kiskun Megyei Pedagógiai Szakszolgálat Kiskunhalasi Tagintézményének vezetőjéhez, Darányi Csillához.

A Szent József Katolikus Általános Iskola és Óvoda, Lomb Utcai Tagóvodában azt mondták, hogy forduljak a logopédushoz, kérjem tőle el a gyerekek neveit és az erről készített listát vigyem el nekik, majd az alapján fogják tudni megmondani, hogy a listán szereplő

nevek közül ki, milyen beszédhibával járt logopédiai foglalkozásra, illetve roma vagy magyar származású-e. Azonban ezt a listát nem tudta nekem összeállítani a logopédus, mert nincsenek ilyen adatai, sőt a Bács-Kiskun Megyei Pedagógiai Szakszolgálat Kiskunhalasi Tagintézményének vezetőjéhez is csak összesített számadatokat juttatott el.

A Napsugár Óvodák és Bölcsőde, Magyar Utcai Tagóvoda volt az egyetlen intézmény, ahol azt a választ kaptam a vezető óvónőtől, hogy nem adhatnak ki adatokat, még statisztikai adatokat sem. Ezért ők is azt javasolták, hogy forduljak a logopédushoz segítségért. Ő viszont még csak a 2013/2014-es tanév óta kezdett el dolgozni logopédusként, előtte a Nevelési Tanácsadóban végezte munkáját.

A maradék óvodák közül nem mindegyikben kaptam választ arra a kérdésemre vonatkozólag, hogy hány gyermek és milyen beszédsérüléssel járt logopédiai fejlesztésre. A roma és magyar származású dadogók számának feltérképezését illetően viszont sikerrel jártam. Ezt azzal magyarázom, hogy mivel a dadogás önmagában véve is egy nagyon ritka kommunikációs zavar, megjegyzi az ember az ebben szenvedő gyermeket és akkor már könnyen vissza tud emlékezni rá, hogy milyen származású.

A fentiekben leírtakon túl a Szent József Katolikus Általános Iskola és Óvoda, Lomb Utcai Tagóvodában javasolta Ábrahámné Tallér Erzsébet, hogy keressem fel Rostás Lászlót, a Kiskunhalas Város Cigány Nemzetiségi Önkormányzat elnökét, aki cigányvezetőként közeli kapcsolatban van a helyi roma származású emberekkel és ismeri őket, mind a szülőket, mind a gyermekeket és a velük foglalkozó pedagógusokat. Leginkább az Átlós Úti Tagóvodára van rálátása, amely a legnagyobb számban fogadja be a cigány származású óvodás gyermekeket. Így az ún. *hólabda-módszert* alkalmaztam. Felkerestem Rostás Lászlót, aki nagy örömmel fogadott és örült a felkérésemnek, hogy fejtse ki számomra véleményét arról, hogy hány cigány származású gyermekről van tudomása Kiskunhalason.

A fent leírtakból következik, hogy vizsgálatom során empirikus kutatási módszereket fogok alkalmazni. Mindenekelőtt a szakdolgozatom alapját képező felmérést mutatom be, amely a magyar és cigány származású dadogó gyermekek arányára vonatkozik. Majd a kapott eredményeket értékelem matematikai számítások segítségével, amelyeket táblázatos formában, illetve grafikusan – diagramokkal – ábrázolok. Emellett a Rostás Lászlóval készített interjúval igyekszem alátámasztani a kutatásomat.

Kutatásom eredményei

A kutatásom célja bebizonyítani, hogy *a cigány származású óvodás gyermekek kisebb számban dadognak, mint nem roma társaik*. Ehhez elsősorban számadatokra volt szükségem, melyet végül a tíz kiskunhalasi óvoda vezetői, a Bács-Kiskun Megyei Pedagógiai Szakszolgálat Kiskunhalasi Tagintézményének vezetője, Darányi Csilla és a Kiskunhalas Város Cigány Nemzetiségi Önkormányzatának elnöke, Rostás László nyújtottak számomra.

Először a Bács-Kiskun Megyei Pedagógiai Szakszolgálat Kiskunhalasi Tagintézményének vezetőjétől, Darányi Csillától kaptam adatokat ismertetem, melyek nem csak Kiskunhalas városának az adatait tartalmazzák, hanem a Kiskunhalasi járásét (1. számú táblázat), mely magában foglalja Kiskunhalast, Tompát, Balotaszállást, Harkakötönyt, Kelebiát, Kisszállást, Kunfehértót, Pirtót és Zsanát is, s nem csak az óvodás, hanem az iskolás korosztályt is tartalmazza.

1. számú táblázat: Beszédsérülések aránya a Kiskunhalasi járásban

Tanév	Összes beszédsérülés (fő)	Pöszesség aránya	Megkésett beszédfejlődés, dadogás és hadarás aránya	Dadogók (fő/év)	Dadogók származása
2013/2014	281	90-95%	5-10%	2-3	magyar
2012/2013	261	90-95%	5-10%	2-3	magyar

A táblázatból kiolvasható, hogy 2012/2013-as tanévben 261 fő, a 2013/2014-es tanévben pedig 281 fő vett részt logopédiai kezelésben. A beszédsérülések döntő többségét a pöszesség teszi ki, melynek mind a két tanévben 90-95% volt az aránya. A fennmaradó 5-10%-ot együttesen alkotják a megkésett beszédfejlődéssel, dadogással és hadarással szenvedő óvodás és általános iskolás gyermekek. Közülük évente 2-3 fő dadogó gyermek van, akik mindannyian magyar származásúak voltak. Ez az arány is jól mutatja, hogy mennyire ritka jelenség a dadogás.

Darányi Csilla elmondása alapján 2001 óta 1 roma származású dadogóval találkozott, aki általános iskolás tanulóként került be a logopédiai szolgáltatásba.

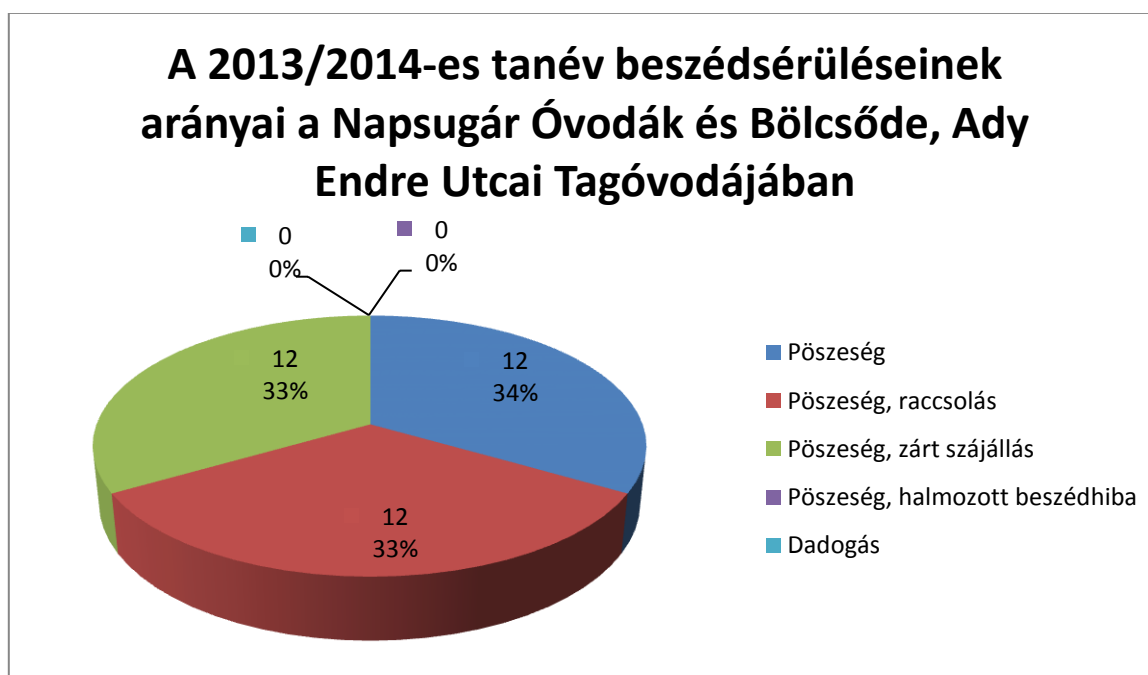
A Napsugár Óvodák és Bölcsőde, Ady Endre Utcai Tagóvodájában volt lehetőségem az óvodapedagógusoktól személyesen felvennem az adatokat három óvodai csoportra a 2013/2014-es és egy óvodai csoportra a 2014/2015-ös tanévekre vonatkozólag. (2. számú táblázat)

2. számú táblázat: Napsugár Óvodák és Bölcsőde, Ady Endre Utcai Tagóvoda adatai a beszédsérülésekről

Tanév	Összesen (fő)	Pöszeség	Pöszeség, raccsolás	Pöszeség, zárt szájállás	Pöszeség, halmozott beszédhiba	Dadogás	Roma származású	Roma származású dadogó
2013/2014	36	12	12	12	0	0	17	0
2014/2015	17	0	0	0	14	3	4	0

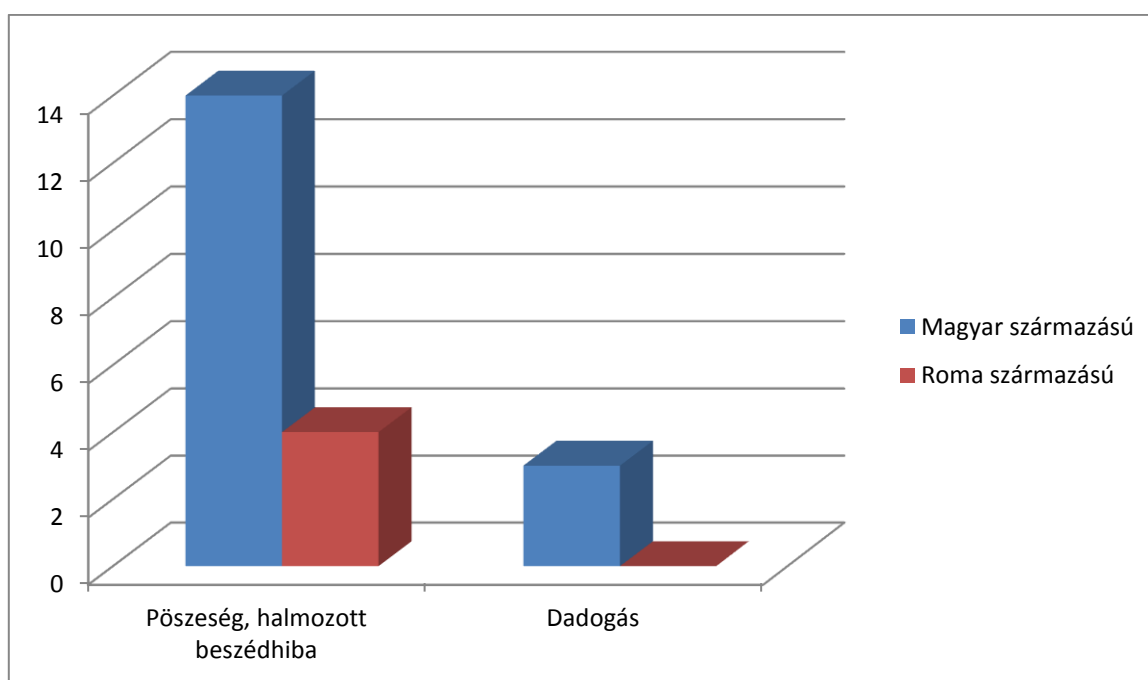
A 2013/2014-es tanévben összesen 36 fő vett részt a Napsugár Óvodák és Bölcsőde, Ady Endre Utcai Tagóvodájában logopédiai foglalkozáson. Mind a három óvodai csoportban 12-12 fő járt logopédushoz főleg pöszeség miatt, de előfordult raccsolás és zárt szájállással történő beszéd is. A 36 gyermek közül 17 fő volt roma származású. Ebben a tanévben dadogással küzdő gyermek nem volt. Ezt az arányt szemlélteti az 1. számú diagram is.

1. számú diagram: A 2013/2014-es tanév beszédsérüléseinek aránya a Napsugár Óvodák és Bölcsőde, Ady Endre Utcai Tagóvodájában

Az idei, 2014/2015-ös tanévvel kapcsolatban csak egy csoportról tudott beszámolni nekem az óvodapedagógus, ahol 17 kisgyerek jár logopédiai foglalkozásra. Ebben a csoportban a pöszeség és a halmozott beszédhiba a jellemző, de emellett van 3 dadogó gyermek is. A 17 gyermek közül 4 fő roma származású, azonban egyikük sem dadog. Ezeket az arányokat a 2. számú diagram szemlélteti.

2. számú diagram: A 2014/2015-ös tanév beszédsérüléseinek aránya a Napsugár Óvodák és Bölcsőde, Ady Endre Utcai Tagóvodájában

Az óvodapedagógusok megfigyelései szerint nő a dadogók száma, amit azzal is magyaráztak, hogy az idei tanévet megelőző 10 évben csak 1 dadogó gyermekkel találkoztak, aki magyar származású volt, míg a 2014/2015-ös tanévben ez a létszám 3-ra nőtt.

A Napsugár Óvodák és Bölcsőde, Átlós Úti Tagóvoda Kiskunhalasnak azon a részén épült, ahol a legtöbb szociálisan hátrányos gyermek él. Az intézménybe járó gyermekek mindegyike cigány származású. Az egyik óvodapedagógus elmondása alapján több mint 10 évre visszamenőleg 1 dadogó gyermek járt hozzájuk, aki roma származású volt.

A Napsugár Óvodák és Bölcsőde, Magyar Utcai Tagóvoda volt az az intézmény, ahol a személyiségi jogokra hivatkozva a vezető óvodapedagógus nem tudta a szükséges adatokat számomra biztosítani. Viszont az egyik óvodapedagógus elmondta, hogy jelenleg van 1 dadogó cigány származású gyermek az óvodában. Kérdésemre elárulta, hogy egy kisfiúról van szó. Ez azért volt fontos számomra, mert mint már említettem: a fiúk között nagyobb

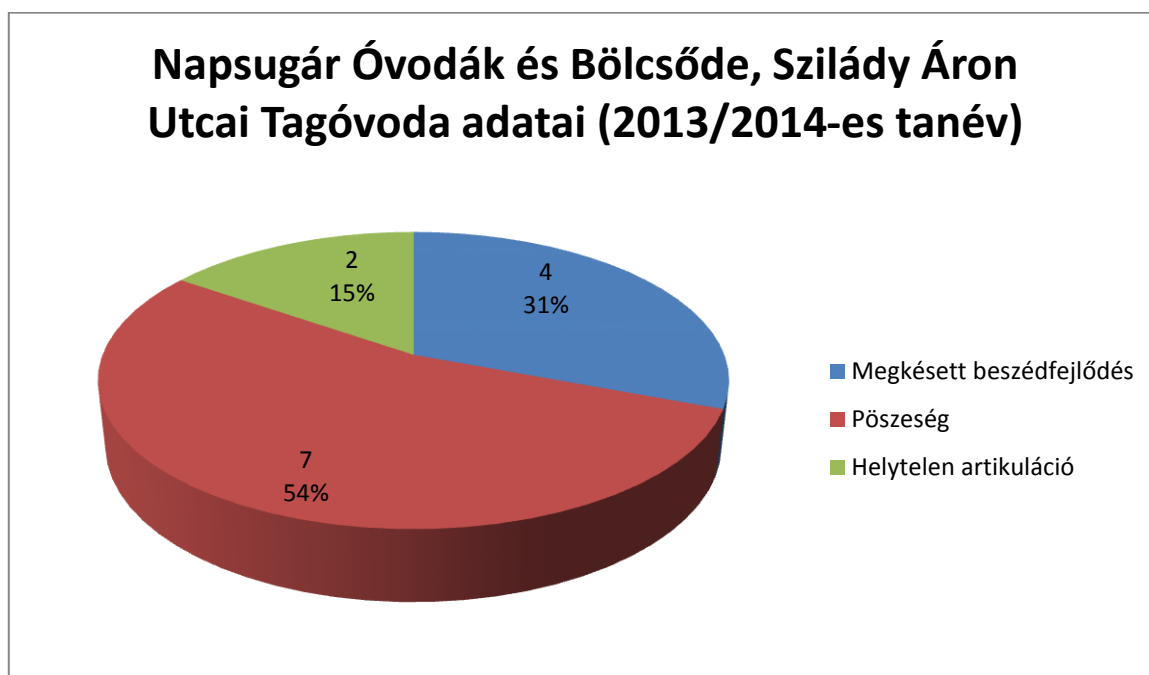
számban fordul elő a dadogás, mint a lányok esetében. Továbbá érdeklődtem a gyermek dadogásának az eredete iránt is. Mikor kezdett el dadogni? Mi válthatta ki nála ezt a ritmus zavart? De ezekre a kérdésekre az óvodapedagógus nem tudott számomra válaszolni. Továbbá arra is kíváncsi voltam, hogy van-e a gyermek családjában más is, aki dadog. Az óvónő ismeretei szerint ilyen személy nincs a gyermek környezetében.

A Napsugár Óvodák és Bölcsőde, Szilády Áron Utcai Tagóvodában a tavalyi, 2013/2014-es (3. számú táblázat, valamint 3. számú diagram) és az idei, 2014/2015-ös tanévre vonatkozólag (4. számú táblázat, valamint 4. számú diagram) kaptam adatokat a vezető óvodapedagógustól.

3. számú táblázat: A Napsugár Óvodák és Bölcsőde, Szilády Áron Utcai Tagóvoda adatai a 2013/2014-es tanévre vonatkozóan

2013/2014-es tanév	
Beszédhiba	Gyermekek száma (fő)
Megkésett beszédfejlődés	4
Pöszeség	7
Helytelen artikuláció	2

3. számú diagram: A Napsugár Óvodák és Bölcsőde, Szilády Áron Utcai Tagóvoda adatai (2013/2014-es tanév)

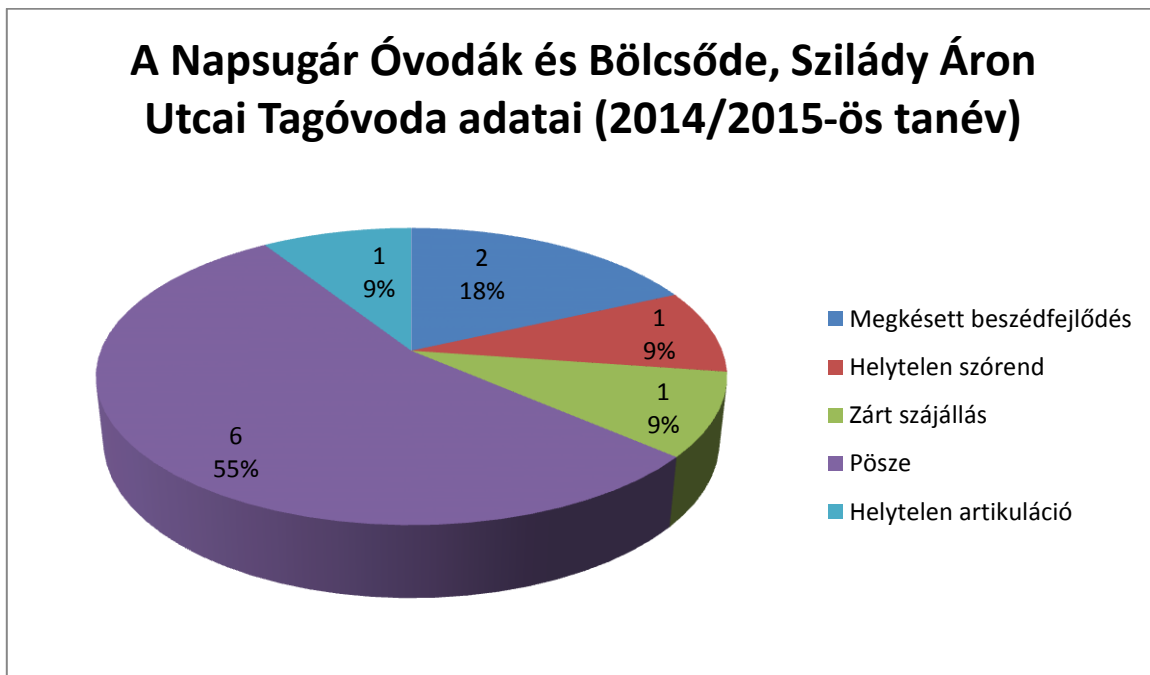

Amint az a táblázatból és a diagramból is kiolvasható, legnagyobb arányban, 54%-ban a pöszeség van jelen ebben az intézményben is. S emellett vannak megkésett beszédfejlődésű és helytelenül artikuláló gyermekek is. Viszont dadogó gyermek a tavalyi, 2013/2014-es tanévben nem járt ebbe az óvodába.

4. számú táblázat: A Napsugár Óvodák és Bölcsőde, Szilády Áron Utcai Tagóvoda adatai a 2014/2015-ös tanévre vonatkozóan

2014/2015-ös tanév	
Megkésett beszédfejlődés	2
Helytelen szórenddel beszélő	1
Zárt szájállás	1
Pösze	6
Helytelen artikuláció	1

4. számú diagram: A Napsugár Óvodák és Bölcsőde, Szilády Áron Utcai Tagóvoda adatai (2014/2015-ös tanév)

A 2014/2015-ös tanévben is jellemző, hogy legnagyobb számban, 6 fővel a pösze gyermekek vannak jelen az óvodában, ami a beszédészlelések 55%-át teszi ki. Emellett van 2 megkésett beszédfejlődésű kisgyerek, 1 zárt szájállással beszélő és 1 óvodás, aki helytelenül

artikulál. Továbbá az egyik gyermek helytelen szórendet használ, mert külföldön nőtt fel, s csak 3 éves korában költöztek a családjával Magyarországra.

Emellett a vezető óvodapedagógus emlékei szerint 1 magyar gyermek járt az intézményükbe az elmúlt 20 évben, aki sokk hatására elkezdett dadogni, de a logopédiai kezelésnek köszönhetően beszédritmus zavara rövid időn belül meg is szűnt.

A Százszorszép Óvodák, Vasút Utcai (vagy más néven Csipkeházi) Tagóvodájában a vezető óvodapedagógus emlékezete alapján az 5. számú táblázatban összesített adatokkal szolgált számomra.

5. számú táblázat: Százszorszép Óvodák, Vasút Utcai Tagóvodájának adatai

Beszédhiba	Gyermekek száma (fő/év)
Megkésett beszédfejlődés	2-3
Pöszeség	15

A táblázat alapján látható, hogy ezen intézményben is a pöszeség fordul elő a legnagyobb arányban. Emellett elmondása alapján az elmúlt 4 évben maximum 2 dadogó, illetve hadaró gyermek járt az intézménybe, de egyikük sem volt cigány származású.

Az egyik óvodapedagógus emlékezett még egy gyermekre, aki ijedtség élmény hatására kezdett el dadogni, mert nyáron a nagymamájánál leesett a fáról. S az addig helyesen beszélő kisgyerek szeptemberben már dadogóként érkezett vissza az óvodába. Azonban a logopédiai fejlesztés hatására a tanév végére elmúltak a tünetei.

A Százszorszép Óvodák, Felsővárosi Tagóvodájában nem tudták számomra összegyűjteni a részletes adatokat a beszédsérülések arányára vonatkozóan, de a vezető óvodapedagógus elmondása alapján még nem találkozott roma származású dadogóval.

A Kiskunhalasi Bóbita Óvoda, Kuruc Vitézek Téri Tagóvodájának vezető óvodapedagógusa volt az egyetlen, aki az egyéni haladási naplókából gyűjtötte össze számomra a logopédiai ellátásban résztvevő gyermekek számát és azok származását. Azonban a beszédsérülést nem tudta megnevezni, mivel azt nem dokumentálják a naplókban. De mivel a dadogás, amint azt észre is vehetjük az eddigi adatok alapján, valóban ritka jelenség, a vezető óvodapedagógus több évre visszamenőleg csak egy magyar származású gyermekre tudott vissza emlékezni, aki dadogott.

A Kiskunhalasi Bóbita Óvoda, Bajza Utcai Tagóvodában dolgozó vezető tagóvoda vezető emlékei alapján maximum 4 gyermekre emlékezett vissza, akik dadogtak, s mindannyian magyar származásúak voltak. Kiemelte egyiküket, egy kisfiút, akinek azért volt érdekes az esete számomra, mert az édesapja, aki a város egyik általános iskolájában jó hírű testnevelő tanár, szintén dadogásban szenved. A tagóvoda vezető elmondása szerint a gyermek dadogása egy időben sokkal erőteljesebb volt, mint az édesapjáé, ami rendszeres logopédiai terápia során enyhült ugyan, de nem szűnt meg, s valószínűleg nem is fog megszűnni – gondolja a pedagógus ezt arra alapozván – hiszen az édesapjáé sem szűnt meg.

A Szent József Katolikus Általános Iskola és Óvoda, Lomb Utcai Tagóvodájának vezető óvodapedagógusának emlékezete szerint nem járt az intézményükbe olyan cigány származású gyermek, aki dadogott.

A Kiskunhalasi Református Kollégium Gólyafészek Óvodájából a logopédus által összeállított adatokat kaptam meg az idei, 2014/2015-ös tanévre vonatkozóan. A beszédhiba pontos megnevezését azért nem tartalmazza az adatokról informáló 6. számú táblázat, mert a kapott kimutatáson csak a gyermekek neve szerepelt, illetve, hogy tünetmentes-e, terápiára bekerült-e vagy sem. Így az egyik óvodapedagógus mondta el, hogy melyik gyermek roma származású és dadog-e.

6. számú táblázat: Kiskunhalasi Református Kollégium Gólyafészek Óvodájának adatai

	Létszám	Roma származású	Dadogó
Terápiára bekerült beszédhibások	15	2	0
Terápiára nem kerültek be, de beszédhibások	12	2	0

A táblázatból kiolvasható, hogy terápiára 15 gyermek került be, akik közül 2 gyermek roma származású. 12 beszédhibával rendelkező gyermek van, akik nem kerültek be a terápiára, s közülük is 2 cigány származású kisgyerek van. Azonban egyikük sem dadogó.

Rostás Lászlóval a Kiskunhalas Város Cigány Nemzetiségi Önkormányzat elnökével készítettem interjút. Rostás Úr elmondta, hogy a kiskunhalasi cigányság összlétszáma körülbelül 4000 fő. Elbeszélése alapján eddig nagyjából 8-10 dadogó cigány gyermekkel találkozott, akik között volt óvodás és iskoláskorú is. Ezek a gyermekek közül egyetlen egy volt, akinél valamiféle sérülés következtében alakult ki a dadogás. Emlékei szerint a fiúk

voltak nagyobb arányban. Véleménye szerint a lányok csak $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{5}$ részét teszi ki a dadogóknak. Azoknak a gyermekeknek az esetében, akiket személyesen is ismert, általában 3 éves korra tehető a dadogás kezdetének időpontja – az anyák közlése szerint. Elmondta, hogy azoknál a gyermekeknél, akik jártak logopédushoz, sokat enyhült a beszédzavar. 14-15 éves korukra többük esetében is kevésbé volt észlelhető a dadogás, ellenben azokkal a gyermekekkel, akik nem vettek részt terápián. *Megerősített abban a gondolatomban, hogy a roma társadalom nevelői attitűdje sokkal megengedőbb, a szülők nem siettetik gyermekük fejlődését és kisebb szerepet játszik a beszéd, mint a magyar társadalomban, továbbá a gyermekek nagyobb szabadságban nőnek fel, engedékenyebbek velük szemben – ezért is jelentkezhetnek tanulási illetve magatartási problémák* – utalt rá az Elnök Úr. Rostás László így jellemezte a cigányság nevelői attitűdjét: „Nagyobb a majomszeretet, mint a tudatos nevelés.” Tapasztalatai szerint ez nem csak a magyarországi cigányságra jellemző, hanem egész Európára, mert több európai országban is találkozott már cigányokkal. *Rostás László véleménye szerint is kevesebb cigány gyermek dadog, mint magyar kortársaik.*

Eredményeim összegzése

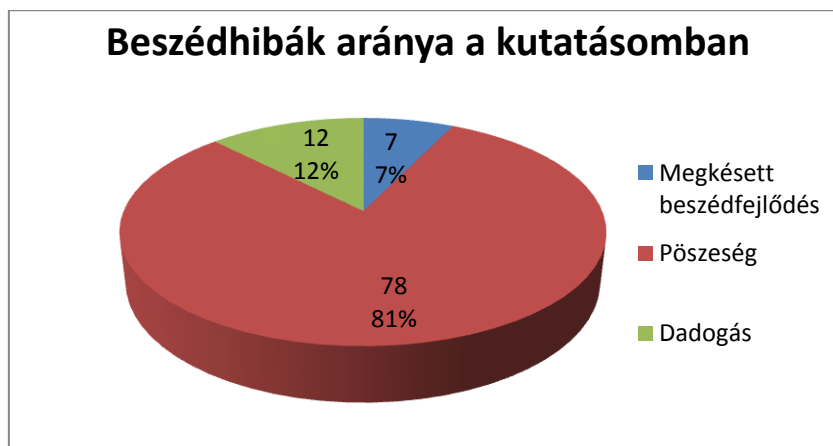
A fent leírt adatok alapján egységes összefoglaló táblázatot nem lehet készíteni, hiszen nagyon sokfelé ágazóan nevezték meg az óvodapedagógusok a beszédhibákat, annak ellenére, hogy én konkrét kategóriákat kértem. Azonban úgy gondolom, hogy ha nem hagyom ki az óvodapedagógusok által megadott egyéb adatokat, akkor rá tudok mutatni a beszédhibával diagnosztizált óvodás korú gyermekek arányára is. Így annak érdekében, hogy legalább egy részét összegezni tudjam a kapott statisztikának, számba vettem a leggyakrabban, legáltalánosabban előforduló kategóriákat: a megkésett beszédfejlődést, a pöszeséget és természetesen a dadogást összegeztem. (7. számú táblázat) A dadogó gyermekek közé csak azoknak a gyermekeknek az esetét számoltam bele, akik óvodás korukban dadogtak (hiszen ezt a korosztályt vizsgálom) és akiknek az esetében nem csak átmeneti beszédhibáról volt szó (mint pl. a korábban egy eset kapcsán említett ijedtség hatására kialakult dadogás).

7. számú táblázat: A megkésett beszédfejlődés, a pöszeség és a dadogás arányai
kutatásomban

Beszédhibák	Gyermekek száma (fő)
Megkésett beszédfejlődés	7
Pöszeség	78
Dadogás	12

A táblázat adatait az 5. számú diagramban is ábrázolom.

5. számú diagram: Beszédhibák aránya a kutatásomban

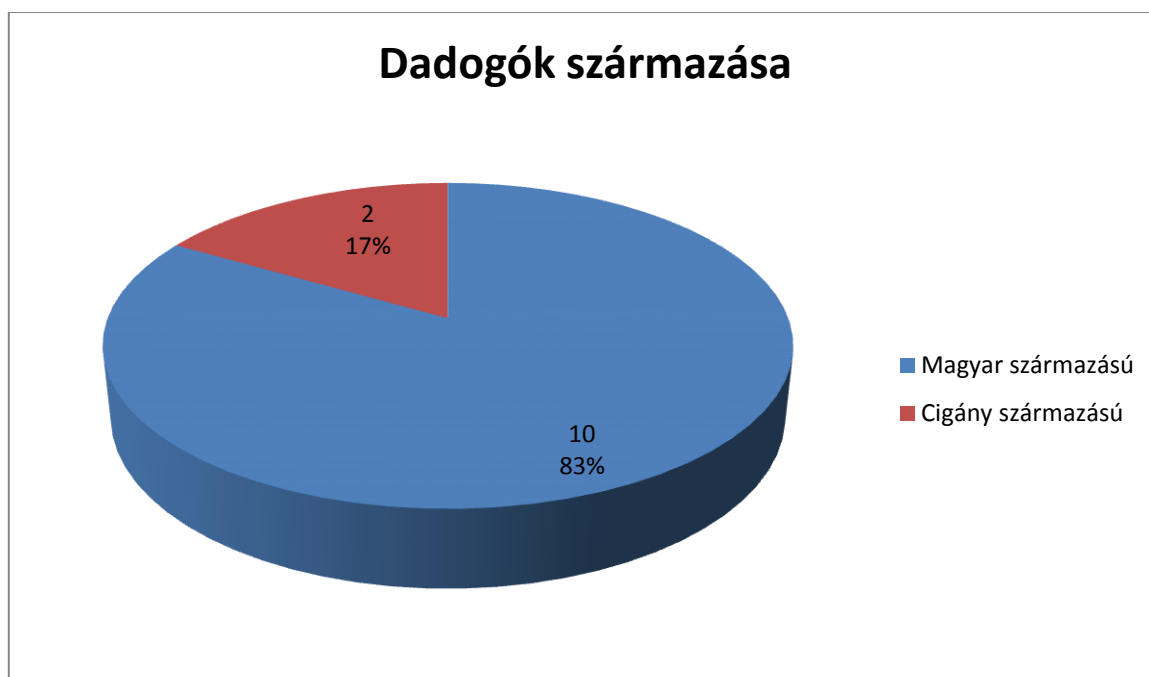
Vizsgálati eredményeimben a pöszeség volt a legnagyobb arányban, 78 fő alkotja a kutatásom 81%-át. A megkésett beszédfejlődés van a legkisebb arányban, 7%-ban, ami a Bács-Kiskun Megyei Pedagógiai Szakszolgálat Kiskunhalasi Tagintézményének vezetőjétől, Darányi Csillától kapott statisztika tartományába (5-10%) beleillik. A dadogás aránya viszont számomra meglepően magas lett, ugyanis ennél kevesebbre számítottam. Viszont figyelembe véve, hogy a dadogásra vonatkozó 12% körülbelül 10 év statisztikája, míg a pöszeség és megkésett beszédfejlődés csak hozzávetőlegesen 2 év kimutatása, más megvilágításba helyezi az eredményeket. Ugyanis ezek szerint a 12 dadogó gyermek megközelítőleg egy évtized alatt fordult meg a kiskunhalasi óvodákban.

Mivel vizsgálatomban a dadogó gyermekek származási arányát kutattam, ezt a 8. számú táblázatban, majd a 6. számú diagramon összegzem.

8. számú táblázat: A dadogók származásának aránya

	Gyermekek száma (fő)
Magyar származású	10
Cigány származású	2

6. számú diagram: A dadogók származásának aránya

Amint az a táblázatból és a diagramból is kiolvasható, a 12 dadogó gyermek közül 10 fő, tehát 83% magyar, 2 fő, 17% pedig cigány származású.

Előzetes reményem, hogy majd össze tudom hasonlítani a 9 heterogén és az 1 homogén óvodától kapott adatokat, nem vált valóra. Ugyanis a 2 dadogó roma származású gyermek közül csak az egyik járt a Napsugár Óvodák és Bölcsőde, Átlós Úti Tagóvodájába. Így szemléletes összehasonlításra nem nyílt lehetőségem.

Így kijelenthetem, hogy beigazolódott hipotézisem helyessége, mely szerint *kutatásomban, arányukat tekintve az óvodáskorú cigány származású dadogó gyermekek kisebb számban vannak, mint magyar származású kortársaik.*

E jelenség magyarázataként **a társadalom szomatizáló hatására** gondolok, amely a társadalmi dadogást eredményezi. *A cigány társadalom szabadelvű nevelői attitűdje, engedékenysége és a gyermekekkel való szoros testi kapcsolata lennének azok a leghangúlyosabb tényezők, amelyek tulajdonképpen megakadályozzák a dadogás kialakulásának a lehetőségét a roma gyermekeknél?*

Kutatásom e kérdés mentén folytatódik, ami már egy újabb dolgozat témáját képezi majd.

Véleményem szerint irigylésre méltó a roma társadalom nevelői attitűdjének ez az eddig feltáratlan, de ugyanakkor kellemes velejárója. Hiszen ugyanezeket a jellemzőket eddig csak negatív hatásai miatt emlegették – tanulási és magatartási problémák kapcsán – amire Rostás László utalást is tett a vele készített interjú során. (Megjegyzem: azonban ilyenkor azt is figyelembe kell venni, hogy a cigány gyermekek 10 éves koruktól kezdve már a roma társadalom teljes jogú, felnőtt tagjainak számítanak Rostás László elmondása alapján.)

Érdemes lenne átgondolni a cigányság nevelői attitűdjének egy-két szegmensét, s fontolóra venni, hogy vajon a magyar társadalom – s akár más társadalmak is – mely elemeit vélnék adaptálásra érdemesnek, ill. lennének képesek átemelni saját kultúrájukba? Ilyen elem például, hogy tölthetnének több időt a magyar édesanyák és az édesapák is gyermekükkel. Továbbá szorgalmaznám – az újszülött-, majd csecsemőkort követően – kisgyermekkorban is a gyakoribb testi kontaktust – ölelést, simogatást – a szülők és gyermekük között. Mindemellett nagyon fontosnak tartom, hogy a mai 'rohanó' világban lassítsunk le a gyermekünk mellett, ne várjuk el tőle, hogy egy átlag fejlődési ütem alapján összeállított táblázatnak pontosan megfelelő fejlődési ütemet produkáljon. Hiszen nincs abból semmi

gond, ha két héttel később kezd el tömondatokban beszélni, mint az a táblázatban le van írva. Nem kellene efféle standardek miatt szorongani, hiszen a természet nincs óramű pontossághoz igazítva. Ha pedig kevésbé mutatunk neurotikus viselkedést – nem csak a gyermekünk fejlődése miatt, hanem általában sem –, az úgy gondolom, hogy már magával vonzza a szabadelvűbb gyermeknevelést is. Nem olyan mértékű szabadságra gondolok, amikor mindent ráhagynánk a gyermekre, hadd tapasztaljon meg mindent egyedül, mert ez esetben már könnyen ’áteshetünk a ló túloldalára’, s a végén már nem is nevelnénk voltaképp’ a gyermeket. Inkább csak a lehetőségeket kell számára megteremteni, ahol ő biztonságosan kibontakozhat, s a szülőnek – egészséges kontrollt gyakorolva – így nem lenne oka az idegeskedésre.

A dolgozatomban bemutatott kiindulási hipotézist úgy vélem, hogy érdemes lenne megvizsgálni nagyobb kutatási mintán is: egy járásra, megyére vagy akár az egész országra kiterjedően milyen arányban találunk cigány származású dadogókat szemben magyar kortársaikkal? Amihez nagy segítséget jelentene a Pedagógiai Szakszolgálatok, illetve logopédusok és óvodák esetében a precíz, részletes dokumentáció.

Majd *kutatnám* – amire jelenlegi munkámban tekintettel a meglehetősen csekély, gyakran felszínes, nem szakszerű információkra nem nyílt lehetőségem – *a társadalom szomatizáló hatása és a dadogás kialakulása közti összefüggést mind a jelenleg vizsgált, mind pedig a fent előírányzott kiterjedtebb mintán, mely során behatóbban foglalkoznék a többségi társadalom kultúrájának vizsgálatával a lehetséges rizikófaktorok mentén (pl. nevelői attitűd stb.).*

Idézett szakirodalom

1. Székely János: Cigány népismeret. Te del o Del baxt! Szent István Társulat az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest, 2011. (7. p)
2. Gordosné Szabó Anna: Bevezető általános gyógypedagógiai ismeretek, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2006. (107. p)
3. Lajos Péter: Dadogásról mindenkinek. Pont Kiadó, Budapest, 2009. (24. p)
4. Lajos Péter: Dadogásról mindenkinek. Pont Kiadó, Budapest, 2009. (67. p)
5. Klaniczay Sára: A gyermekkori dadogásról. Logopédia Kiadó, Budapest, 2001. (91. p)
6. Lajos Péter: Dadogásról mindenkinek. Pont Kiadó, Budapest, 2009. (45. p)
7. Lajos Péter: Dadogásról mindenkinek. Pont Kiadó, Budapest, 2009. (45. p)
8. Lajos Péter: Dadogásról mindenkinek. Pont Kiadó, Budapest, 2009. (46. p)
9. Lajos Péter: Dadogásról mindenkinek. Pont Kiadó, Budapest, 2009. (46. p)
10. Raicsné Horváth Anikó: Cigány népismeret és pedagógia. Hét Szabad Művészet Könyvtára, Zsámbék, 2000. (38. p)
11. Székely János: Cigány népismeret. Te del o Del baxt! Szent István Társulat az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest, 2011. (7. p)
12. Székely János: Cigány népismeret. Te del o Del baxt! Szent István Társulat az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest, 2011. (8-9.p)
13. Székely János: Cigány népismeret. Te del o Del baxt! Szent István Társulat az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest, 2011. (15. p)
14. Székely János: Cigány népismeret. Te del o Del baxt! Szent István Társulat az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest, 2011. (73. p)
15. Székely János: Cigány népismeret. Te del o Del baxt! Szent István Társulat az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest, 2011. (9. p)
16. Békés Márta: Hogyan ne dadogjunk, In: <http://www.citatum.hu/idezet/60947> (2014. 12. 29.)
17. Biblia. Mózes 2. könyve. A kivonulásról 4:10
18. Déva: Démoszthenész, Mózes és Marilyn Monroe: Mi a közös bennük?
In: <http://www.nyest.hu/hirek/demoszthenesz-mozes-es-marilyn-monroe-mi-a-kozos-bennuk> (2014. 04. 29)
19. Lajos Péter: Dadogásról mindenkinek. Pont Kiadó, Budapest, 2009. (29. p)
20. Montágh Imre – Montághné Riener Nelli – Vinczéné Bíró Etelka: Gyakori beszédhibák a gyermekkorban. Tankönyvkiadó, Budapest, 1990. (138. p)

21. Lajos Péter: Dadogásról mindenkinek. Pont Kiadó, Budapest, 2009. (37. p)
22. Lajos Péter: Dadogásról mindenkinek. Pont Kiadó, Budapest, 2009. (47. p)
23. Lajos Péter: Dadogásról mindenkinek. Pont Kiadó, Budapest, 2009. (48. p)

Felhasznált szakirodalom

- Allport, Gordon W: Az előítélet. Gondolat Kiadó, Budapest, 1977.
- Balogh Éva: Dadog a gyerekem, mit tegyek? Tanácsok szülőknek. In: <http://gyozd-le-a-dadogasod.hu/dadog-a-gyerekem/> (2015. 01. 01)
- Békés Márta: Hogyan ne dadogjunk. In: <http://www.citatum.hu/idezet/60947> (2014. 12. 29.)
- Biblia: Mózes 2. könyve. A kivonulásról 4:10
- Bowlby, John: Attachment and Loss. Vol. 1, Attachment, Basic Books. New York, 1969.
- Déva: Démoszthenész, Mózes és Marilyn Monroe: Mi a közös bennük?
In: <http://www.nyest.hu/hirek/demoszthenesz-mozes-es-marilyn-monroe-mi-a-kozos-bennuk> (2014. 04. 29)
- Frint Tibor: A hangképzés és zavarai. Medicina Kiadó, Budapest, 1969.
- Gordosné Szabó Anna: Bevezető általános gyógypedagógiai ismeretek. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2006.
- Hidas György – Raffai Jenő – Vollner Judit: Lelki köldökzsinór. Helikon Kiadó Kft., 2013.
- Horváthné Balogh Éva (szerk.): Szülők és gyermekek képzési módszere a kisgyermekkor dadogás kezelésekor. In: <http://demoszthenesz.hu/szulok-es-gyermekek-kepzesi-modszere-a-kisgyermekkor-dadogas-kezelesekor/> (2013. 05. 28.) (1. számú ábra)
- Illyés Sándor (szerk.): Gyógypedagógiai alapismeretek. Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskolai Kar, Budapest, 2000.
- Ismeretlen szerző: 4.2.1.1. A korai anya-gyermek kapcsolat és a kötődés jelentősége. In: http://janus.ttk.pte.hu/tamop/kaposvari_anyag/jozsef_istvan/a_korai_anya_gyermek_kapcsolat_s_a_ktds_jelentsge.html (2014. május 13.)
- Ismeretlen szerző: Csecsemő testbeszéd: a sírás.
In: http://www.lelkititkaink.hu/testbeszed_csecsemo.html (2014. április 25.)
- Ismeretlen szerző: Dadogás – szakembereknek.
In: http://www.beszed.hu/dadogas_szakembereknek (2014. 04. 29.)
- Ismeretlen szerző: Harrison Craig. In: <http://www.harrisoncraigofficial.com/member/harrison-craig/> (2014. május 1.)
- Klaniczay Sára: A gyermekkor dadogásról. Logopédia Kiadó, Budapest, 2001.
- Konrad Lorenz: A cimbora a madarak környezetében. In: Ornitológiai Újság (Journal für Ornithologie), 1935.
- Lajos Péter: Dadogásról mindenkinek. Pont Kiadó, Budapest, 2009.

- Mesterházi Zsuzsa (szerk.): Gyógypedagógiai Lexikon. Eötvös Lóránd Tudományegyetem, Bárczi Gusztáv Főiskolai Kar, 2001.
- Montágh Imre – Montághné Riener Nelli – Vinczéné Bíró Etelka: Gyakori beszédhibák a gyermekkorban. Tankönyvkiadó, Budapest, 1990.
- Nagy Róbert: A cigány zászló / O romano flako. In: <http://www.romanishib.hu/a-cigany-zaszlo-o-romano-flako/> (2014. 12. 30)
- Raicsné Horváth Anikó: Cigány népismeret és pedagógia. Hét Szabad Művészet Könyvtára, Zsámbék, 2000.
- Richter, Erwin – Brügge, Walburga – Mohs, Katharina: Dadog a gyerek? Akkord Kiadó, Budapest, 1998.
- Surján László – Frint Tibor (szerk.): A hangképzés és zavarai, beszédzavarok. Medicina Könyvkiadó, Budapest, 1982.
- Székely János: Cigány népismeret. Te del o Del baxt! Szent István Társulat az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest, 2011.
- Vékássy László: A dadogók komplex kezelése. Medicina Könyvkiadó, Budapest, 1987.
- Vidovics Renáta: A tisztaság jelentősége a hagyományos oláh-cigány kultúrában. In: <http://www.romapage.hu/article88-A-tisztasag-jelent%C5%91sege-a-hagyomanyos-olahcigany-kulturaban> (2014. 12. 31.)